

511
Per A-1169 -49
TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

ALUSTATUD 1893. a.

VIHK № 49

ВЫПУСК

ОСНОВАНЫ В 1893 г.

KURITEOGA PUUTUMUS NÕUKOGUDE
KRIMINAALÕIGUSES

С РЕЗЮМЕ
ПРИКОСНОВЕННОСТЬ К ПРЕСТУПЛЕНИЮ ПО
СОВЕТСКОМУ УГОЛОВНОМУ ПРАВУ

8
TARTU, 1957

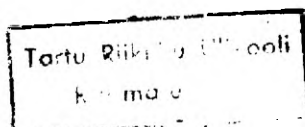
40

© 2008 by American Cancer Society

TARTU, 1957

Käesolev töö on kokkuvõte aspirant E. Raali 1956. aasta juunis valminud kandidaadidissertatsioonist „Kuriteoga puutumus nõukogude kriminaalõiguses“. Töö on teostatud Tartu Riikliku Ülikooli kriminaalõiguse ja -protsessi kateedris; teaduslik juhendaja professor H. Kadari.

2

S. ees.

158312

SISUKORD

SISSEJUHATUS	lk.
	5
I peatükk. Kuriteost osavõtt ja kuriteoga puutumuse mõiste nõukogude kriminaalõiguses	14
§ 1. Kuriteost osavõtt	14
§ 2. Kuriteoga puutumuse mõiste	21
II peatükk. Kuriteoga puutumuse koosseisu üldtunnused	31
§ 3. Kuriteoga puutumuse objekt	31
§ 4. Kuriteoga puutumuse subjekt	34
§ 5. Kuriteoga puutumuse objektiivne külg	35
§ 6. Kuriteoga puutumuse subjektiivne külg	38
III peatükk. Kuriteoga puutumuse liigid nõukogude kriminaalõiguses	42
1. Varjamine	42
§ 7. Varjamise objekt	42
§ 8. Varjamise subjekt	42
§ 9. Varjamise objektiivne külg	43
§ 10. Varjamise subjektiivne külg	46
§ 11. Lõppjäreldusi	48
2. Mitteteatamine	49
§ 12. Mitteteatamise objekt	49
§ 13. Mitteteatamise subjekt	50
§ 14. Mitteteatamise objektiivne külg	50
§ 15. Mitteteatamise subjektiivne külg	55
§ 16. Lõppjäreldusi	56
Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву.	
Резюме	58

Sissejuhatus

Nõukogude ühiskonna edasine areng on lahutamatult seotud sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamise vajadusega. Arvestades nõukogude õiguse loovat ja mobiliseerivat osa sotsialistliku ühiskonna ees seisvate ülesannete teostamisel, kohustati Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonides partei ja nõukogude organeid valvsalt seisma seaduslikkuse kaitsel, resoluutselt ja karmilt lõppu tegema seaduste mistahes rikkumisele ja omavoli ning sotsialistliku õiguskorra rikkumise igasugustele avaldustele.¹

Valdav enamus nõukogude kodanikke täidab täpselt ja kõrvalekalduvatult nõukogude seadusi, olles teadlikud nende progressiivsest tähendusest kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel. Siiski leidub veel nõukogude ühiskonnas üksikuid inimesi, kes ei täida sotsialistliku ühiselu reegleid või kes rikuvad seaduslikkust isegi kuritegude toimepanemisega.

Efektivne võitlus kuritegevuse likvideerimise eest ei ole võimalik ilma rahvahulkade endi osavõtuta. Siin tuleb palju teha avalikkusel. Tuleb luua niisugune õhkkond, et inimesed, kes rikuvad käitumise norme ja nõukogude seadusi, tunneksid, et nende teod mõistab hukka kogu ühiskond.

Sotsialistliku korra tingimustes on kasvanud arvukalt kõrge teadlikkusega inimesi, kes hoiduvad mitte ainult ise kuritegude toimepanemisest, vaid kes vabatahtlikult abistavad ka riigiorganeid võitluses kuritegudega.

Tuleb aga tähendada, et nõukogude ühiskonnas leidub ka kodanikke, kes suhtuvad ükskõikselt ja sallivalt teiste isikute kuritegudesse, samuti neid, kes püüavad nii või teisiti isegi soodustada kuritegude toimepanemist, takistades sel teel Nõukogude riigi võitlust kuritegevusega.

Kuritegevusega võitluse eesmärgil kasutatakse selliste ebakindlate elementide mõjustamiseks eelkõige ning peamiselt mitmesuguseid puhtkasvatuslikke vahendeid. Nende vahendite kõrval on siiski oluline tähtsus ka kriminaalrepressioonil.

Nõukogude kriminaalseadusandluse uurimine näitab, et sotsia-

¹ Vt. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonid, Tallinn, 1956, lk. 19.

listlike ühiskonnasuhete kaitset teostatakse kriminaalõiguslike vahenditega mitte ainult nende tegude kuriteoks tunnustamisega, mis vahetult tekitavad või võivad tekitada kahju mingile kriminaalõigusega kaitstud huvile, vaid ka sellise käitumise kuriteoks tunnustamisega, mis pannakse toime seoses teise isiku kuriteoga ning mis kahjustab või võib kahjustada Nõukogude riigi võitlust kuritegevuse likvideerimise eest. Sellise käitumisena on käsitletav ka kuriteoga puutumus.

Kuriteoga puutumuse instituut on üks keerulisemaid ja nõukogude kriminaalõiguse teoorias seni veel küllaldaselt läbi töötamata. Selle instituudi teoreetilisel uurimisel on aga suur aktuaalsus sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamise ja sellega ühtlasi kuritegudega võitluse efektiivsuse seisukohalt.

Kuriteoga puutumuse instituudi teoreetiline uurimine aitab sügavamalt mõista puutumusena käsitletava käitumise ühiskonnaohhtlikkust ning anda sellele õiget juriidilist hinnangut. Kuriteoga puutumuse teoreetiline uurimine on vajalik selleks, et tuvastada kriminaalvastutuse alused kuriteoga puutumuse puhul ja leida kriteeriumid, mis võimaldavad praktikas veatult eristada kuriteoga puutumust nii teistest kuritegudest kui ka käitumisest, mis ei sisalda üldse kuriteo koosseisu. Lõpuks, kuriteoga puutumuse instituudi teoreetilisel uurimisel on suur tähtsus ka *de lege ferenda*.

Käesolevas töös käsitletakse kuriteoga puutumuse mõiste küsimust, analüüsitakse puutumuse koosseisu üldtunnuseid ning puutumuse liikide koosseisu tunnuseid. Kehtiva seadusandluse ja kohtupraktika kriitilise analüüsi ja üldistamise alusel püütakse töös leida vaieldavate küsimuste selline lahendus, mis vastaks sotsialistliku seaduslikkuse tugevdamise ülesandele ja tagaks võitluse efektiivsuse kuritegudega.

Sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamiseks võitluses kuritegevusega on suur tähtsus nõukogude kriminaalseadustes ettenähtud kuriteo koosseisude täpsel formuleerimisel ja tuvastamisel. Kuriteo koosseisu olemasolu on kriminaalvastutuse aluseks. Ainult seda isikut saab võtta kriminaalvastutusele, kelle teos või tegevusetuses on kuriteo koosseis. Tunnustades kuriteo koosseisu kriminaalvastutuse aluseks, tuleb asuda seisukohale, et koosseisu mõiste hõlmab nii nende tunnuste kogumi, mis iseloomustab nõukogude kriminaalõiguses kuriteo vahetut toimepanemist, kui ka tunnuste kogumi, mis iseloomustab kihutamist, kaasaaitamist või kuriteoga puutumust.² Seetõttu on õpetusel kuriteo koosseisust suur tähtsus ka kuriteost osavõtmise³ ja kuriteoga puutumuse küsimuse käsitlel.

² Vrd. Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву, Москва, 1955, lk. 28—32; samuti В. М. Чхиквадзе, Понятие и значение состава преступления в советском уголовном праве, «Советское государство и право», 1955, № 4, lk. 55.

³ Terminiga „kuriteost osavõtmine“ tähistatakse allpool kihutamist ja kaasaaitamist.

Lähtudes kuriteoga puutumuse instituudi uurimisel kuriteo koosseisu õpetusest, tuleb kõigepealt võtta seisukoht küsimuses, millist käitumist sisaldab endas KrK eriosa ettenähtud kuriteo koosseis, kas ainult kuriteo täideviijate või ka kuriteost osavõtjate ja kuriteoga puutujate tegusid ning tegevusetust. Sellel kui põhiküsimusel on suur tähtsus puutumuse probleemi lahendamise seisukohalt.

Nimetatud probleemi ei ole otseselt käsitletud nõukogude kriminaalõiguse doktriinis. Üksikud autorid⁴ on seda vaid puudutanud peamiselt seoses küsimusega, kas nõukogude kehtiv kriminaalseadusandlus tunnistab kuriteost osavõtmise aktsessoorsust või mitte.⁵ Viimasele küsimusele antakse kriminaalõiguse teoorias eitav vastus. Samal ajal aga tunnustatakse siiski kuriteost osavõtmise teatud sõltuvust täideviimisest, millest võib järeldada, et nõukogude kriminaalõigusteaduses ei käsitleta kihutamist ja kaasaaitamist eriosa koosseisu vahetu teostamisena.

Selleks et kontrollida, kas nimetatud seisukoht on õige, ja anda vastus püstitatud põhiküsimusele, peatutakse järgnevalt kuriteost osavõtjate ja kuriteoga puutujate vastutuse printsiipide ajaloolisel kujunemisel nõukogude kriminaalseadusandluses.

Osavõtu ja kuriteoga puutumuse instituut tekkis nõukogude kriminaalõiguses juba Oktoobrirévolutiooni esimestest päevadest alates. Nõukogude võimu kindlustamise üheks ülesandeks oli revolutsiooni läbiviimise perioodil likvideerida iga liiki kontrrevolutsioonilised organisatsioonid. Võitlus kuritegelike organisatsioonide ja ühenduste likvideerimise eest tingis ka vajaduse kehtestada eriline vastutuse kord isikute suhtes, kes nii või teisiti võtsid osa nendest.

Nõukogude valitsuse esimeste dekreetide ja määruste analüüs näitab, et kõige esimesed nõukogude kriminaalseadused nägid ette laia isikute ringi, kes vastutasid seoses teiste isikute kuritegude toimepanemisega, kusjuures karistuse osas ei tehtud mingit vahet kuriteo osaliste ja kuriteoga puutujate vahel.

Nii räägitakse RKN 26. novembri 1917. a. läkituses kogu elanikkonnale „Võitlusest Keskraada poolt toetatud Kaledini, Kornilovi, Dutovi kontrrevolutsioonilise ülestõusuga”, et „mässulise elanikkonna või raudtee personali poolt ükskõik millist kaas-

⁴ Vt. A. H. Трайнин, Учение о соучастии, Москва, 1941, lk. 21—22, 124—127; М. Шаргородский, Вопросы общей части уголовного права (Законодательство и судебная практика), Издат. Ленинградского Университета, 1955 г., lk. 135—150; И. Лаптев, Соучастие по советскому уголовному праву, «Советская юстиция», 1938, № 23—24, lk. 11.

⁵ Osavõtu aktsessoorsuse küsimuse kohta vt. Kriminaalõigus, Üldosa, Tartu, 1946, lk. 255 jj.; samuti A. H. Трайнин, *op. cit.*, lk. 21—22, 104; K. Birkmeyer, Die Lehre von der Teilnahme und die Rechtsprechung des Deutschen Reichsgerichts, Berlin, 1890, lk. 146 jj.; W. Bauer, Die akzessorische Natur der Teilnahme, Inaugural-Dissertation zur Erlangung juristischen Doktorwürde, Göttingen, 1904; jt.

a b i (minu sõrendus — E. R.) osutamist kontrrevolutsionääridele karistatakse revolutsiooniliste seaduste kogu valjusega.”⁶

RKN ja Sõjalis-Revolutsioonilise Komitee 15. novembri 1917. a. läkituses „Võitlusest spekulatsiooniga” nähakse ette mitte ainult spekulantide ja marodööride, vaid ka nendele kaasaaitajate vastutus, kusjuures viimastena käsitletakse ka kuriteo võimaldajaid ning varjajaid.⁷

RKN 8. mai 1918. a. dekreedis „Altkäemaksu kohta” formuleeritakse juba täpsemalt kuriteo osaliste liigid ning eristatakse need kuriteoga puutujatest. Dekreet „Altkäemaksu kohta” nägi ette, et kihutajatele ja kaasaaitajatele ning kuriteoga puutujatele kohaldatakse täideviijatega printsiibis sama karistus.⁸ Sama põhimõte oli väljendatud RKN 22. juuli 1918. a. dekreedis „Spekulatsiooni kohta”.⁹

RKN 30. juuli 1918. a. määruses „Hädakella helistamisest” nähakse ette süüdlaste andmine revolutsioonilise tribunali alla, kes kutsuvad üles elanikkonda kontrrevolutsioonilisel eesmärgil hädakella helistamisega, häireviledega, käskjalgade väljasaatmisega jms. viisil. Määruse punktis 2 öeldakse sõnaselgelt, et „...osavõtjad, kaasaaitajad, kihutajad (nagu: kes kutsuvad üles suuliselt, kirjalikult või trükkis punktis 1 tähendatud viisil rahutuse õhutamisele) ja üldse kuriteoga puutujad (minu sõrendus — E. R.) vastutavad revolutsioonilise tribunali ees võrdselt peasüüdlastega.” Esitatust järeldub, et kihutaja vastutuseks polnud vaja täideviija poolt kuriteo või selle katse¹⁰ toimepanemist. Kihutaja vastutas oma tegude eest täiesti iseseisvalt ja sõltumatult täideviijast, keda määruses nimetatakse „peasüüdlaseks”. Sama kehtib printsiibis ka teiste osavõtjate, samuti ka kuriteoga puutujate suhtes.

Viimati analüüsitud RKN 30. juuli 1918. a. määrusest „Hädakella helistamisest”, samuti ka teistest 1917.—1918. a. dekreetidest nähtub, et 1917.—1918. a. kriminaalseadusandluses reguleeriti kuriteost osavõtjate ja kuriteoga puutujate kriminaalvastutust ühtede ja samade kriminaalõiguslike normidega, kusjuures alles hilisemas seadusandluses tehti terminoloogiliselt vahet kuriteost osavõtmise ja kuriteoga puutumuse vahel. Kõiki kuriteo osalisi, samuti ka kuriteoga puutujaid käsitleti üldreeglina seaduses ettenähtud kuritegude iseseisvate toimepanijatena ja nende suhtes nähti ette printsiibis võrdne karistus.¹¹

⁶ Vt. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917—1952 гг., Москва, 1953, lk. 17.

⁷ Vt. *ibid.*, lk. 15.

⁸ Vt. *ibid.*, lk. 25.

⁹ Vt. *ibid.*, lk. 28—30.

¹⁰ RKN 30. juuli 1918. a. määruse punkt 3 ütleb, et „nimetatud tegude katset karistatakse lõpuleviidud kuriteona” (vt. *ibid.*, lk. 33).

¹¹ Selle järelduse õigsust kinnitab veel see, et 1917.—1918. a. kriminaalseadusandluses ja kohtupraktikas ei tehtud printsiibis vahet lõpuleviidud kuriteo ja selle ettevalmistamise või katse karistamisel (vt. П. Г. Мишунин,

12. detsembri 1919. a. „VNFSV kriminaalõiguse juhtivates põhimõtetes” oli tehtud esimene katse süstematiseerida osavõttu ja puutumust reguleerivaid norme. „Juhtivad põhimõtted” määrasid kindlaks kõigepealt isikute ringi, kes vastutasid seoses täideviija poolt kuriteo toimepanemisega. „Isikute grupi (jõugu, bandi, rahvahulga) poolt ühiselt toimepandud tegude eest karistatakse nii täideviijaid kui ka kihutajaid ja kaasaaitajaid”, märgiti „Juhtivate põhimõtete” paragrahvis 21.

Kaasaaitamisena käsitati ka kurjategija või kuriteo jälgede varjamist, samuti ka võimaldamist.¹²

Reguleerides vastutust kuriteoga puutumuse eest sätetega, mis nägid ette vastutuse osavõtu eest, kehtestasid „Juhtivad põhimõtted” korra, mille järgi karistus määratakse mitte osavõtu astme, vaid kurjategija ja tema poolt toimepandud teo ohtlikkuse astme järgi. Seega kuriteo osaliste eristamisel ei olnudki praktilist tähtsust, sest isiku osavõtu astet ei arvestatud konkreetse karistuse määramisel.

Ülalmärgitust võib järeldada, et „Juhtivad põhimõtted”, üldistades eelmiste aastate kohtupraktikat ning kriminaalõiguse norme kuriteo osaliste vastutuse küsimuses, määrasid kindlaks, et osavõtjad vastutavad täiesti iseseisvalt ja täideviijast sõltumatult.

1922. a. VNFSV Kriminaalkodeksi¹³ muutis oluliselt kuriteo osaliste ja kuriteoga puutujate vastutuse printsiipe. Kodeks, määrares kindlaks isikute ringi, kes vastutavad seoses teise isiku kuriteoga, tegi selget vahet kuriteost osavõtjate ja kuriteoga puutujate

Очерки по истории советского уголовного права 1917—1918 гг., Москва, 1954, lk. 170).

¹² „Juhtivate põhimõtete” § 24 andis järgmise kaasaaitajate definitsiooni: «Пособниками считаются те, кто, не принимая непосредственного участия в выполнении преступного деяния, содействует выполнению его словом или делом, советами, указаниями, устранением препятствий, сокрытием преступника или следов преступления, или попустительством, т. е. непрепятствованием совершению преступления.» Nagu nähtub § 24 formulatsioonist, võib järeldada, et „Juhtivad põhimõtted” peavad silmas ainult ettelubatud varjamist ja võimaldamist, sest antud paragrahvis räägitakse kõigil juhtudel kaasaaitamisest kuriteo teostamisele (выполнению).

Osa autoreid, kes on uurinud tolleaegset kohtupraktikat, asuvad seisukohal, et „Juhtivate põhimõtete” § 24 nägi ette nii ettelubatud kui ka ette mittelubatud varjamist ja võimaldamist, ehkki kohtupraktika luges karistatavaks mitte iga kuriteo mittetakistamist, vaid ainult enamohtlike (kontrevolutsiooniliste) kuritegude mittetakistamist (vt. М. М. Исаев, Основные проблемы советского уголовного права, «Советское право в период Великой Отечественной войны», часть II, Москва, 1948, lk. 22).

Analüüsid 1919. aasta ja veelgi hilisemaid kriminaalõiguslikke norme sisaldavaid seadusandlikke akte, võime samuti konstateerida, et tolleaegne seadusandlus ei teinud vahet ettelubatud ning ette mittelubatud varjamise ja võimaldamise vahel. Vt. näiteks Töö ja Kaitse Nõukogu 27. juuli 1920. a. määrust „Võitlusest metsatulekahjudega”, samuti RKN 9. mai 1921. a. dekreeti „Töölt deserteerumise kohta” (Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917—1952 гг., Москва, 1953, lk. 78, 94—95).

¹³ Edaspidi 1922. a. KrK.

vahel. Kuriteost osavõtjate vastutus nähti ette KrK üldosas, kuriteoga puutujate vastutus aga eriosa spetsiaalsetes koosseisudes. 1922. a. KrK § 15 järgi kuriteo iga osalise karistus määratakse nii osavõtu astme kui ka kurjategija ja nende poolt toimepandud kuriteo ohtlikkuse astme järgi.

Arvestades veel seda, et koodeksis oli kuriteo ettevalmistus viidud väljapoole eriosa koosseisu karistamatu teona, tuleb teha järeldus, et 1922. a. KrK erinevalt eelmistest nõukogude kriminaalseadustest konstrueeris üldreeglina eriosa koosseisud nii, et need hõlmasid ainult kuriteo täideviimist. Vastutust kuriteost osavõtjate tegude eest reguleerivad üldosa normid kujutasid endast l i s a n d i t eriosa koosseisudele.

31. oktoobri 1924. a. „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialused” ei tunne kuriteoga puutumuse instituti. „Põhialused”, arvestades kuriteo osalistele karistuse määramisel kuriteost osavõtu astet, jäid printsiibis samale seisukohale 1922. a. kriminaalkoodeksiga, mitte laiendades eriosa koosseisu poolt hõlmatud subjektide ringi.

1926. a. VNFSV Kriminaalkoodeks¹⁴, erinevalt 1922. a. KrK-st sisaldab üldosa norme, mis reguleerivad vastutust puutumuse liikide eest. KrK teeb selget vahet kuriteost osavõtmise ja mitte-teatamise vahel, tunnistades viimase üldreeglina mittekaristatavaks ning karistatavaks ainult KrK eriosas 'spetsiaalselt ettenähtud juhtudel.

Varjamise kui puutumuse ühe liigi eest näeb KrK ette vastutuse kuriteost osavõtmise vastutusprintsipi järgi, tegemata seega vastutuse osas vahet ettelubatud ja ette mittelubatud varjamise vahel.

Vastavalt KrK § 17 ja 18 kohaldatakse karistust ühteviisi nii kuriteo täideviijatele kui ka osavõtjatele, kusjuures kohus peab karistuse määramisel arvestama iga osalise kuriteost osavõtu astet ning kuriteo ja sellest osavõtnud isiku ohtlikkust. Seadus lubab kohaldada kihutajatele, samuti ka kaasaaitajatele mitte ainult täideviijatega võrdselt, vaid isegi kõrgemat karistusmäära.

Seega kehtiv KrK, tehes selget vahet kuriteo täideviijate ning kuriteost osavõtjate vahel, loobub kihutaja ja kaasaaitaja vastutuse absoluutsest sõltuvusest täideviija vastutusest. Sellest ei järeldu aga, et KrK loobub igasugusest seosest kuriteost osavõtmise ja täideviimise vahel ning vaatleb ka kuriteost osavõtjaid eriosa koosseisu iseseisvate teostajatena.

KrK eriosa koosseis hõlmab ainult täideviijate teod või tegevusetuse. See nähtub juba osavõttu käsitlevate üldosa normide sõnastusest. Nii teeb KrK § 17 sõnaselgelt vahet 1) täideviijate kui kuritegu vahetult toimepannud isikute ning 2) kihutajate ja kaasaaitajate kui toimepandud kuriteost osavõtjate vahel. Seadus, mõistes kuriteo toimepanemise all eriosa

¹⁴ Edaspidi KrK.

vastava koosseisu teostamist, käsitleb ainult täideviijat selle käitumise autorina. Kihutajate ja kaasaaitajate teod ei ole hõlmatud KrK eriosa koosseisudest ning kujutavad vaid lisandit eriosa koosseisule.

Samale järeldusele jõuame, kui analüüsime kriminaalkodeksis kihutajate ja kaasaaitajate mõisteid. „Kihutajateks loetakse isikuid, kes kallutasid kuritegu (minu sõrendus — E. R.) toime panema” või: „Kaasaaitajaiks loetakse isikuid, kes aitasid kaasa kuriteo teostamisele (minu sõrendus — E. R.) nõuannetega, juhustega, kuriteo toimepanemise vahendite muretsemisega ja takistuste kõrvaldamisega või kurjategija või kuriteo jälgede varjamisele.”

Järelikult, kaasaaitamine ei ole ise omaette vaadelduna kuriteo teostamine, vaid on alles selleks vahendite muretsemine ning tingimuste loomine.

Kihutaja ja kaasaaitaja vastutuse sõltuvust täideviija poolt toimepandud kuriteost kinnitab ka KrK § 18 fikseeritud karistuse määramise kriteerium: „kuriteost osavõtu aste” ja „kuriteo ohtlikkus”. On selge, et seaduseandja mõistab siin „kuriteo” all eriosa koosseisu sisalduvat täideviija poolt toimepandud tegu või tegevusetust. Teisele seisukohale asumine viiks vastuolulisele järeldusele, nagu moodustaks kuriteost osavõtmine KrK eriosas ettenähtud kuriteo — järelikult kihutamine ja kaasaaitamine eeldaksid kuriteona iseennast.

Seisukohta, et kihutajate ja kaasaaitajate teod ei ole hõlmatud KrK eriosa koosseisust, kinnitab ka osavõtu kõrvutamine kuriteo ettevalmistusega, mida seaduseandja on paigutanud väljapoole eriosa koosseisu. Kuriteo ettevalmistus seisneb riistade ja vahendite otsimises ja kohandamises ning kuriteo toimepanemise tingimuste loomises kuriteo täideviija enda poolt. Sisult samade tegude toimepanemine selleks, et teine isik saaks toime panna kuritegu, on vaadeldav teatud tingimustel kuriteost osavõtmisena. Sellest järeldub aga loogiliselt, et seaduseandja on jätnud ka kaasaaitajad, *resp.* kihutajad väljapoole eriosa koosseisu. Kui aga kaasaaitajad on jäetud väljapoole eriosa koosseisu, siis kehtib sama ka varjajate suhtes.

Esitatud seisukoha õigsust kinnitab ka KrK eriosas ettenähtud koosseisude formulatsioon.

Autorid, kes kodanlikus doktriinis arendasid nn. osavõtu sõltumatus teooriat, mille järgi eriosa koosseisud hõlmavad nii täideviimise kui ka kihutamise ja kaasaaitamise, leidsid vajaliku olevat ümber formuleerida ka eriosa koosseisud nii, et eriosa koosseisu dispositsiooni sõnastus hõlmaks ka kihutajate ja kaasaaitajate tegude tunnused.¹⁵ Norra 1902. a. kriminaalkodeksi eriosa koossei-

¹⁵ Vt. Getz, Teilnahme und Versuch, „Mitteilungen der IKV”, Bd. V, lk. 350 jj.; samuti Francis Hagerup, Zur legislativen Handlung der Teilnahme an Verbrechen, „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft”,

sudes leidis see oma väljenduse peaaegu igale dispositsioonile sõnade „...oder davon mitbewirkt...“ juurdelisamises.¹⁶

Revolutsioonieelne vene kriminalist Foinitski soovitas näiteks formuleerida tapmise koosseisu järgmiselt: „Isikut, kes on süüdi tahtluse teostamises hävitada elu...“ jne.¹⁷

Analüüsides VNFSV 1926. a. KrK eriosa koosseisusid, näeme, et need on sõnastatud nii, et üldosas ettenähtud kihutamises ja kaasaaitamises seisnevad teod on jäetud väljapoole eriosa koosseise. See esineb nii nende koosseisude juures, kus lõpuleviidud kuriteoks ei nõuta kahjuliku tagajärje saabumist, kui ka nende juures, kus viimase esinemine on lõpuleviidud kuriteoks obligatoorne. Et VNFSV 1926. a. KrK eriosa koosseisud hõlmavad ainult läideviijaid ning mitte kihutajaid ja kaasaaitajaid, see ilmneb eriti nende koosseisude juures, kus lõpuleviidud kuriteoks ei ole objektiivselt küljest vaja teatud kahjuliku tagajärje saabumist. Kui seaduseandja käsitleks nende kuritegude puhul ka kihutajaid ja kaasaaitajaid eriosa koosseisu teostajatena, siis peaks olema formuleeritud normi dispositsioon nõnda, et see sisaldab ka kihutamise ja kaasaaitamise. Näiteks kas või kõige üldisemalt: „Teod, mis on suunatud sellele, et jätta abitus seisundis olev isik abita...“ jne.

Vaadeldes kehtivas kriminaalkodeksis ettenähtud koosseise, kus lõpuleviidud kuriteo moodustab juba teatud käitumise kui niisuguse toimepanemine ilma kahjuliku tagajärje saabumiseta (§§ 73 lg. 1, 75, 76, 88, 150 lg. 2, 154, 155, 156, 159, 160 jne. jne.), näeme, et need ei sisalda endas kihutamist ja kaasaaitamist, vaid ainult täideviimist. Kui see nii on aga nimetatud kuriteo koosseisude puhul, mille arv ei ole väike, siis pole põhjust seda printsiipi seaduseandjal muuta ka nende koosseisude juures, kus lõpuleviidud kuriteoks on obligatoorne kahjuliku tagajärje esinemine.

Lõpuks, vaadeldes antud küsimuses NSV Liidu Kriminaalkodeksi projekte, näeme, et nendes leiab *expressis verbis* tunnusta-

Bd. XXIX (1909), lk. 614 jj.; И. Фойницкий, Уголовно-правовая доктрина о соучастии, «Журнал Министерства Юстиции», 1891, т. VII, кн. I, lk. 21 jj.

¹⁶ Vt. Allgemeines bürgerliches Strafgesetz für das Königreich Norwegen vom 22. Mai 1902. „Sammlung ausserdeutscher Strafgesetzbücher in deutscher Übersetzung. Herausgegeben von den Redaktionen der Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft und der Mitteilungen der Internationalen Kriminalistischen Vereinigung“, XX, Berlin, 1904.

Nimetatud teooria pooldajatest norralane Fr. Hagerup märkis, et sellisel eriosa koosseisu ümberformuleerimisel ei olevat olulist tähtsust, sest „juriidilises mõttes“ võib „tapma“ („töten“) siiski tähendada ainult: „eine Handlung vorzunehmen, die den Tod eines Menschen verursacht“ (vt. Fr. Hagerup, Weitere Bemerkungen zur legislativen Behandlungen der Teilnahme an Verbrechen, „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft“, Bd. XXX (1910), lk. 759). Kahjuks ei ole see seisukoht küllalt põhjendatud. Tekib küsimus, kas sellisel „ümberformuleerimisel“ ei ole tähtsust ka nende kuritegude puhul, mille lõpuleviidud koosseisuks ei ole vaja teatud kahjuliku tagajärje saabumist.

¹⁷ Vt. И. Фойницкий, *op. cit.*, lk. 27.

mist põhimõte, mille järgi kihutaja ja kaasaaitaja vastutavad osavõtjatena ainult siis, kui täideviija on toime pannud midagi kuriteolist. Nii näiteks asutakse 1955. a. KrK projektis seisukohal, et „kihutajad ja kaasaaitajad, juhul, kui isik, keda nad kallutasid kuriteo toimepanekule või kellele nad osutasid kaasabi kuriteo ettevalmistamisel, ei pannud toime mingisuguseid kuriteolisi tegusid (minu sõrendus — E. R.), võetakse kriminaalvastutusele kuriteo ettevalmistamise eest.”¹⁸

Esitatust nähtub, et kihutaja ja kaasaaitaja kui osavõtja vastutus seatakse sõltuvusse täideviija mingist kuriteolisest käitumisest. Kui kihutaja (*resp.* kaasaaitaja) ongi teinud kõik, mida ta pidas vajalikuks, et kallutada (*resp.* kaasa aidata) täideviijat kuriteo toimepanemisele, viimane aga siiski ei pane toime midagi kuriteolist, siis kihutaja (*resp.* kaasaaitaja) ei vastuta kavatsatud kuriteo täideviijana ega ka sellest kuriteost osavõtjana. Nad vastutavad üksnes kuriteo ettevalmistamise eest. See tähendab aga seda, et NSV Liidu Kriminaalkodeksi projektides on kihutamine ja kaasaaitamine jäetud väljapoole eriosas ettenähtud koosseise.

Kõigest eespool käsitletust nähtub, et osavõtu ja kuriteoga puutumuse instituut on ajalooliselt kujunenud nõukogude kriminaalõiguses teineteisega tihedas seoses.

Alates Nõukogude võimu läkitustest ning esimestest dekreetidest kuni 1922. a. VNFSV Kriminaalkodeksini hõlmasid seadustes sisalduvad kuriteo koosseisud laia isikute ringi: täideviijaid, kuriteost osavõtjaid ning kuriteoga puutujaid, kes kõik vastutasid võrdselt kuriteo täideviijatega, ehkki seadus tegi juba vahet kuriteost osavõtjate ja kuriteoga puutujate ning nende üksikute liikide vahel.

Alates 1922. a. VNFSV Kriminaalkodeksist kitsendati kriminaalkodeksi eriosa koosseisude subjektide ringi nii, et eriosa koosseisud hõlmasid ainult täideviijaid. Kihutamine ja kaasaaitamine, mis nähti ette vastavais üldosa normides, moodustasid lisandiks eriosa koosseisule. Kuriteoga puutumus tunnustati üldreeglina karistamatuks ning karistatavaks ainult seaduses eriti ettenähtud juhtudel, kusjuures vastutus puutumuse liikide eest nähti ette KrK eriosa spetsiaalsetes koosseisudes. Samad põhimõtted on leidnud väljendust ka kehtivas kriminaalkodeksis ainult selle erandiga, et varjamine kui puutumuse üks liik on vastutuselt võrrutatud kuriteost osavõtmisega.

¹⁸ - Уголовный кодекс СССР, Проект (Комиссия законодательных предложений Совета Национальностей), январь 1955 г., § 19 lg. 2.

I peatükk

KURITEOST OSAVÖTT JA KURITEOGA PUUTUMISE MÖISTE NÕUKOGUDE KRIMINAALÕIGUSES

§ 1. Kuriteost osavõtt

Osavõtt on alati kahe või enama isiku kuriteolise käitumise ühendamise eriline vorm, mida iseloomustab rida objektiivseid ja subjektiivseid tunnuseid, mis oma kogumis tingivad muudel võrdsetel asjaoludel selle kuriteo ning üldreeglina ka kurjategija suurema ühiskonnaohtlikkuse kui sama kuriteo toimepanemise ühe isiku poolt.

Osavõtt kujutab endast kuriteo toimepanemise erilist vormi, kus kuriteo osalised, tegutsedes kooskõlastatult, jaotavad ülesanded ühe ja sama kuriteo toimepanemisel. Ülesannete jaotus kuriteo toimepanemiseks võib toimuda kas ainult eriosa koosseisu piires või ka nõnda, et üks või mitu osalist teostavad vahetult eriosa koosseisu, teised osalised panevad aga toime tegusid, mis on väljaspool eriosas ettenähtud koosseisu.

Allpool käsitletaksegi sellist osavõttu iseloomustavaid tunnuseid, kus vähemalt üks osaline — täideviija — paneb toime käitumise, mis on ette nähtud KrK eriosa koosseisus, teine osaline — kihutaja või kaasaitaja — paneb aga toime tegusid, mis ei ole ette nähtud KrK eriosa koosseisus. Sellist osavõtu vormi nimetatakse kriminaalõiguse teoorias osavõtuks sõna kitsamas mõttes.¹⁹

Osavõtt eeldab vähemalt kahte isikut, kelle teod on suunatud ühele ja samale objektile. Sellest ei või aga veel järeldada, et ühise kuriteo objekti esinemine on küllaldane osavõtuks. Mitme isiku poolt ühe ja sama kuriteo objekti kahjustamine või kahjustamise võimalus on ainult üks osavõttu iseloomustavaid tunnuseid.

Osavõtu mõisteks on vajalik teatud objektiivse ja subjektiivse seose olemasolu üksikute osaliste vahel.

Kuriteo osaliste vaheline objektiivne seos väljendub selles, et kõik osalised panevad toime ühe ja sama kuriteo, s. t. põhjustavad ühe ja sama tagajärje.

¹⁹ Vt. Советское уголовное право, Часть общая, Москва, 1952, lk. 291.

Kuriteost osavõtjate (kihutajate ja kaasaaitajate) vastutuseks on vajalik, et iga osavõtja tegu, ehkki see ei ole hõlmatud KrK eriosa koosseisust, oleks kausaalselt seotud täideviija poolt toimepandud kuriteoga või selle tagajärjega. Kui kuriteost osavõtja tegu ei ole kausaalses seoses täideviija poolt toimepandud kuriteoga, siis ta ei vastuta sellest kuriteost osavõtjana.²⁰

Käesoleva töö ülesandeks ei ole käsitleda üksikasjalikumalt kausaalse seose probleemi seoses osavõtuga. Töös lähtutakse seisukohast, et kausaalse seose olemasolu tunnustamiseks kuriteo osaliste tegude ja toimepandud kuriteo vahel piisab selle tuvastamisest, et iga osalise tegu oli üheks vajalikuks tingimuseks, ilma milleta poleks antud konkreetset kuritegu toime pandud, s. t., et iga kuriteo osalise tegu sellel või teisel määral, otseselt või kaudselt määras või kergendas kuriteolise resultaadi saabumist.²¹

Et osavõtu objektiivset külge iseloomustab ka kuriteo osaliste teatud käitumine, siis on vajalik peatuda nõukogude kriminaalõiguse teoorias vaieldaval küsimusel, kas kuriteost osavõtmine on võimalik ainult teatud teo vormis või ka tegevusetusega.

Nõukogude kriminaalõiguse teoorias on valitsev seisukoht, et kuriteost osavõtmine, nimelt kaasaaitamine on võimalik nii teo kui ka tegevusetusega.

Nii asub A. N. Trainin seisukohal, et kuivõrd kausaalse seose konstruksioon osavõtul jääb samaks mis kuriteo individuaalsel toimepanemisel, siis on paratamatult vaja järeldada, et osavõtja võib ka tegevusetusega tagajärje põhjustamisest osa võtta.²² Nimeetatud seisukoha illustreerimiseks toob A. N. Trainin mõned näited, kus tegevusetus moodustavat osavõtu.

Rööpaseadja eelneval kokkuleppel röövijatega jätab rööpad korraldamata, selleks et esile kutsuda rongiõnnetust ning kergendada röövimist; valvur kokkuleppel vargaga ei sule ladu jne.²³

Tõsi, nii rööpaseadja kui ka valvur peavad vastutama antud juhul kuriteost osavõtjatena. Nende käitumine moodustab aga osavõtu mitte sellepärast, et see avaldus tegevusetuses, vaid sellepärast, et nii rööpaseadja kui ka valvur andsid enne tegevusetust ja kuriteo täideviimist kurjategijatele lubaduse jääda passiivseks. Seda kurjategijale antud eelnevat lubadust kui tegu ei või aga jätta arvestamata, sest just viimane muudab rööpaseadja ja valvuri antud kuritegudest osavõtjaiks.

²⁰ Vt. Укрепление социалистической законности и юридическая наука, «Коммунист», 1956, № 11, lk. 21—22; samuti В. Николаев, Преодоление неправильных теорий в уголовном праве — важное условие укрепления социалистической законности, «Коммунист», 1956, № 14, lk. 54; А. А. Пионтковский, В. М. Чиквадзе, Укрепление социалистической законности и некоторые вопросы теории советского уголовного права и процесса, «Советское государство и право», 1956, № 4, lk. 29.

²¹ Vrd. А. Соловьев, Понятие соучастия по советскому уголовному праву и практика Верховного суда СССР, «Социалистическая законность», 1954, № 11, lk. 27.

²² Vt. А. Н. Трайнин, Учение о соучастии, lk. 76—77.

²³ Vt. ibid.

Samuti asuvad A. Solovjov²⁴ ja I. Sapožnikov²⁵ seisukohal, et kuriteole kaasaaitamine võib väljenduda ka tegevusetuses. Oma seisukoha õigsust argumenteerivad autorid NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegiumi määrusega Spiridonovi asjas.²⁶

Kolhoosi vilja valvurit Spiridonovit süüdistati selles, et tema astus kuritegelikesse sidemetesse samas asjas süüdi mõistetud Sidajevi, Jevdokimovi, Vassiljevi ja Šanauroviga ning lubas neil riisuda 1. ja 4. novembri ööl 1952. a. kokku 66 ts nisu. Osutatud kaasabi eest sai valvur 2000 rbl.

NSV Liidu Ülemkohus, tunnistades Spiridonovi riisumisest osavõtjaks, toonitab oma määruses seda, et „Spiridonov astus kuritegelikesse sidemetesse teiste süüdimõistetutega” ning eelneval kokkuleppel ei takistanud nisu riisumist. Järelikult tunnistas NSV Liidu Ülemkohus Spiridonovi riisumisest osavõtjaks sellepärast, et ta eelneva lubaduse tõttu jäi passiivseks ning ei takistanud riisumise toimepanemist. Selline eelnev lubadus ei ole aga enam tegevusetus, vaid juba konkreetne tegevus, tegu, mis ise kui niisugune on kausaalses seoses kuriteo täideviimisega.

Rääkides osavõtust tegevusetusega, vajab lahendamist küsimus, kas on vaadeldav kuriteost osavõtmisena tegevusetus ilma eelneva lubaduseta mitte takistada (*resp.* mitte teatada) kuriteo toimepanekut.

Nõukogude kriminaalõigus ei pane kodanikele-eraisikutele juriidilist kohustust takistada kuriteo toimepanemist teiste isikute poolt. Teatud tingimustel annab nõukogude kriminaalseadus küll kodanikele õiguse kaista end, teisi isikuid või nõukogude ühiskonda kuritegelike rünnete vastu kahju tekitamise teel ründajale. Kui asuda seisukohale, et iga eraisiku poolt teadlik kuriteo mittetakis-tamine, s. o. tegevusetus on vaadeldav juba sellest kuriteost osavõtmisena, siis tähendaks see seda, et iga kodanik on kohustatud ära hoidma kuriteo toimepanemist ning selline nõukogude kriminaalõiguse instituut, nagu hädakaitse, ei oleks enam isiku õiguseks, vaid juriidiliseks kohustuseks. See tähendaks juba iga nõukogude kodaniku võrdsustamist nende ametiisikutega, kelle ülesandeks on võidelda kuritegevusega. Ühtlasi paneksime sellega ka eraisikutele lisaks nende tavalisele tööle veel teatud ametiisikute kohustused, mille mittetäitmise kartuses tuleks neil alaliselt elada.

Kui igal kodanikul lasub üldine juriidiline kohustus ära hoida teiste isikute kuritegusid, siis pole kerge vältida ohtu, et mõned kodanikud võivad oma liigse agaruse tõttu asuda täitma nimetatud kohustust ka siis, kui selleks pole üldse eeldusi ja vajadust, kahjustades sel teel teiste kodanike seaduslikke õigusi ja huvisid. Igale

²⁴ Vt. A. Соловьев, *op. cit.*, lk. 27.

²⁵ Vt. И. Сапожников, Субъективная сторона преступлений против социалистической собственности, «Социалистическая законность», 1954, № 8, lk. 11–12.

²⁶ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1953, № 4, lk. 7–9.

kodanikule üldise kohustuse panemisega ära hoida kuritegusid võib kaasneda tegelikult õigusemõistmist teostavate organite normaalse tegevuse segamine või isegi takistamine. Näiteks kodanikud, selleks et vabaneda võimalikust vastutusest mittetakistamise eest, võivad pöörduda iga pisemagi kuriteo kahtluse korral informatsiooni vastavate organite poole, asjatult suurendades viimaste töö mahtu. On ilmne, et selline kord ei tagaks kuritegudega võitluse efektiivsust ning ei kindlustaks sotsialistlikku seaduslikkust. Seepärast tuleb õigeks lugeda nõukogude kriminaalõiguse järgi seisukoht, et kodanikud-eraisikud ei vastuta tegevusetuse puhul kunagi kuriteost osavõtjatena. Seaduses eriti ettenähtud juhtudel võivad kodanikud-eraisikud teiste isikute kuritegude puhul vastutada oma tegevusetuse eest ainult kui *delictum sui generis* eest.

Järgnevalt vaatleme küsimust, kas on õige kvalifitseerida osavõtuna nende isikute tegevusetust, kellel lasus oma teenistusliku seisundi tõttu kohustus ära hoida või takistada kuriteo toimepanemist, kuid kes seda ei täitnud, kusjuures neil ei olnud eelnevat kokkulepet kurjategijatega.

Nõukogude kriminaalõiguslikus kirjanduses asutakse õigesti seisukohal, et kui isik, kes oli kohustatud ära hoidma või takistama kuriteo toimepanekut, ei tee seda hooletuse või lohakuse tõttu, siis tema, ehkki objektiivselt loob oma tegevusetusega võimaluse kuriteo toimepanekuks, ei vastuta oma käitumise subjektiivse külje tõttu kuriteost osavõtjana. Sel juhul vastutab ametiisik ametialase kuriteo (§ 111) eest. Seega puudutab küsimus vaid ametiisiku sellist tegevusetust, kus ametiisik teadlikult, sealjuures ilma eelneva lubaduseta, ei takista kuriteo toimepanekut, ehkki oli kohustatud seda tegema.

Autorid, kes leiavad, et kuriteost osavõtmine on võimalik ka tegevusetusega, peavad silmas peamiselt sotsialistliku omandi riisumise võimaldajate käitumise kvalifitseerimist riisumisest osavõtmisena.²⁷ Sealjuures lähtutakse karistuspoliitilisest eesmärgist — tugevdada ametiisikute vastutust nende kuritegude mittetakistamise puhul, mille eest seaduses ettenähtud sanktsioon ületab tunduvalt ametialaste kuritegude sanktsiooni ülemmäära.

Selline ametiisikute tegevusetuse kvalifitseerimine kuriteost osavõtmisena ei ole aga õige. Ametiisik, võimaldades oma tegevusetusega teisel isikul kuriteo toimepanekut, rikub sellega spetsiaalset õiguslikku kohustust, s. t. paneb toime ametialase kuriteo. Spet-

²⁷ Nii märgib A. A. Piontkovski, et „kuriteole kaasaaitamine võib väljenduda ka isiku teadlikus tegevusetuses, kui temal oma teenistuse tõttu lasus spetsiaalne kohustus vastu tegutseda kuriteo toimepanemisele” (vt. A. A. П и о н т к о в с к и й, Вопросы общей части уголовного права в практике судебно-прокурорских органов, Москва, 1954, lk. 116). Nimetatud seisukohta on autor aga oma järgmises töös muutnud, märkides: „Osavõtmine eeldab alati aktiivset käitumist...” (vt. A. A. П и о н т к о в с к и й, В. Д. М е н ь ш а г и н, Курс советского уголовного права, Особенная часть, том I, Москва, 1955, lk. 483). Kuriteost osavõtmist tegevusetusega mõõnab ka M. Sargorodski (vt. tema „Вопросы общей части”, lk. 154).

siaalse õigusliku kohustuse mittetäitmine kui tegevusetus ei ole aga käsitletav kuriteost osavõtmisena. Vastasel korral tuleks ka ettevalmistatavast kuriteost mitteteatajaid eraisikuid võtta kriminaalvastutusele kuriteost osavõtjatena, sest ka nende käitumine seisneb spetsiaalse õigusliku kohustuse mittetäitmisel, s. o. tegevusetuses. Et kehtiv kriminaalseadusandlus (samuti ka kohtupraktika) ei vaatle aga ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamist kui tegevusetust kuriteost osavõtmisena, vaid iseseisva kuriteona, siis pole õige sellest printsiipest loobuda ka kuriteo mittetakistamise puhul ja kvalifitseerida ametiisikute tegevusetust kuriteost osavõtmisena.

Vastupidisele seisukohale asumine oleks ebaõige paljudel juhtudel ka karistuspoliitilisest aspektist lähtudes. Käsitledes ametiisikut, kes oma tegevusetusega võimaldab kuriteo toimepanekut, sellest kuriteost osavõtjana, kergendaksime põhjendamatult tema vastutust nendel juhtudel, kui võimaldatava kuriteo eest ettenähtud sanktsioon on tunduvalt madalam ametialaste kuritegude (§§ 109, 111) eest ettenähtud sanktsioonist.

Õige ei ole ka G. R. Smolitski seisukoht, et kui ametiisiku tegevusetus leiab aset kuriteo toimepanemise soodustamise eesmärgil, siis on see mitte tegevusetus, vaid kuriteost osavõtmine.²⁸ G. R. Smolitski püüab õigustada ametiisiku tegevusetuse kvalifitseerimist osavõtuna sellepärast, et kuriteo toimepanemise soodustamise eesmärgi esinemisel ametiisiku tegevusetus kasvavat üle teoks. Selline argumentatsioon on aga sügavalt ekslik, sest ta lähtub ebaõigest eeldusest, et isiku sihid ja soovid määravad selle, kas üks ning seesama käitumine on vaadeldav ühtedes ja samades tingimustes teona või tegevusetusena.

Isikud, kelle kohustuseks on ära hoida või takistada kuritegude toimepanekut, vastutavad selle kohustuse mittetäitmise kui tegevusetuse eest mitte osavõtjatena, vaid ametialaste kuritegude toimepanijatena, sõltumata sellest, kas nendel isikutel oli eesmärgiks oma tegevusetusega osutada kaasabi kuriteo toimepanemisele või mitte.

KrK üldosas ettenähtud kuriteost osavõtmise (kihutamise ja kaasaaitamise) objektiivse külje moodustab ainult teatud aktiivne käitumine. See nähtub otseselt ka KrK § 17 antud kihutaja ja kaasaaitaja määratlustest: „Kihutajaiks loetakse isikuid, kes kallutasid kuritegu toime panema”. „Kallutamise” all tuleb mõista teises isikus teatud kuriteo toimepanemise otsustuse esilekutsumist. Ükskõik missugusel viisil kihutaja ka seda eesmärki saavutaks, peab ta selleks toime panema alati teatud tegusid. Tegevusetusega kihutada ei ole võimalik.

Samuti tunnustab KrK § 17 kaasaaitajaiks isikud, kes panid toime ainult teatud tegusid, s. o. „kes aitasid kaasa kuriteo teostamisele nõuannetega, juhustega, kuriteo toimepanemise vahendite muretsemisega ja takistuste kõrvaldamisega...” Seaduses loetle-

²⁸ Vt. G. R. Smolitski, Ametialased kuriteod, Tartu, 1946, lk. 23.

tud kaasaaitamise vormid on ammendavad ning nende laiendamine ei ole lubatud.

Kuriteost osavõtmiseks on objektiivse külje tunnuste kõrval vaja ka subjektiivse külje tunnuste esinemist. Isikut saab võtta kriminaalvastutusele kuriteost osavõtjana ainult siis, kui peale muude nõutavate tunnuste esinevad tema teos ka kõik osavõtu subjektiivse külje tunnused.

Osavõtt eeldab iga osalise tahtlikku tegu. Muude võrdsete tingimuste juures on kuriteo toimepanek osavõtuna ohtlikum kui ühe isiku poolt sama kuriteo toimepanek. Selline ühiskonnaohtlikkuse kasv on seletatav eelkõige sellega, et osavõtu puhul mitu isikut ühendavad ja kooskõlastavad oma tegevuse ning nii kooskõlastatult suunavad selle ühise kuriteolise eesmärgi realiseerimisele. Mitme isiku kooskõlastatud tegevus annab võimaluse konkreetsel juhul toime panna selliseid kuritegusid, mida üks isik ei ole suuteline toime panema. Kuriteo osaliste tegevuse koordineerimine eeldab aga ise juba mitme isiku tahtlikku koostegutsemist. Ettevaatamatu koostegutsemise korral ei saa olla koordineeritud tegevust, mis oleks seotud kuriteolise eesmärgi ühtsusega ning seepärast pole ka osavõttu.²⁹

Et osavõtt eeldab mitme isiku tahtlikku koostegutsemist, siis tõusetub küsimus, milles peab väljenduma koostegutsemisel osaliste-vaheline subjektiivne seos.

Valdav enamus autoreid nõukogude kriminaalõiguslikus kirjanduses asuvad seisukohal, et osavõtuks piisab nn. ühepoolsest subjektiivsest seosest, s. t. osavõtuks ei ole vaja kuriteo täideviija ja osavõtja vastastikust teadlikkust, vaid ainult seda, et kihutaja ja kaasaaitaja oleksid teadlikud täideviija tegevusest.³⁰

Osa autoreid, nagu A. Solovjov, M. Šargorodski jt. piirduvad nimetatud seisukoha põhistamisel vaid viitega kohtupraktikale, esitades selleks rea kaasusi NSV Liidu Ülemkohtu praktikast. Kahjuks ei too aga esitatud kaasused vaadeldavasse küsimusse selgust. Näited NSV Liidu Ülemkohtu praktikast kinnitavad vaid nõukogude juriidilises kirjanduses üldiselt tunnustatud seisukohta, mille järgi osavõtuks on vajalik, et kihutaja ja kaasaaitaja oleksid teadlikud nii enda ja täideviija käitumise vahelisest seosest kui ka selle käitumise kuriteolisest iseloomust. Ei A. Solovjov ega ka M. Šargorodski ei esita ühtegi kaasust selle kohta, kus oleks puudunud täideviija teadlikkus tema kuriteo seosest osavõtja tegudega ning kus NSV Liidu Ülemkohus oleks siiski tunnustanud osavõttu.

Mõned autorid, nagu A. N. Trainin jt. argumenteerivad sellega,

²⁹ Vt. В. Г. Безбородов, Вопросы соучастия в проекте УК СССР, Тезисы докладов теоретической конференции по вопросам проекта Уголовного Кодекса (февраль 1955), Ленинград, 1955, lk. 24.

³⁰ Vt. А. Н. Трайнин, Учение о соучастии, lk. 76; samuti А. Н. Трайнин, Состав преступления по советскому уголовному праву, Москва, 1951, lk. 292—293; А. Соловьев, op. cit., lk. 31 ja 34; М. Шаргородский, Вопросы общей части, lk. 139.

et kõigi osavõtjate vastastikuse teadlikkuse (заведомо сообщая) nõudmine jätvat väljapoole osavõtu piire suure hulga juhte, mis kaheldamatult oleval hõlmatud osavõtu mõistest ning väärivat karistamist.³¹

Oige. Osavõtuks vastastikuse teadlikkuse nõudmine võib jätta väljapoole osavõtu piire selliseid tegusid, mis oma iseloomult on kuriteolised. See ei tähenda aga veel seda, et need teod peavad jääma seetõttu üldse karistamata.

Nõukogude kriminaalõiguse teooria ja kohtupraktika asuvad seisukohal, et kui kuriteo täideviija tegutseb ettevaatamatult, kuriteole kihutaja ning kaasaaitaja aga tahtlikult, kasutades ära täideviija teadmatust oma kuriteolise eesmärgi saavutamiseks, siis sel juhul kihutaja ja kaasaaitaja vastutavad selle kuriteo vahendlike täideviijatena.³²

Tekib küsimus, kas sama ei kehti printsiihis ka neil juhtudel, kui kihutaja ja kaasaaitaja kasutavad ära oma kuriteoliseks eesmärgiks teise isiku (täideviija) tahtlikku käitumist, ilma et viimane oleks ise sellest teadlik. Osavõttu ei moodusta mitme isiku niisugune koostegutsemine sellepärast, et siin puudub osavõtu subjektivseks küljeks vajalik minimaalne seos — kuriteo täideviija ning osavõtjate vastastikune teadlikkus. Kui täideviija, tegutsedes tahtlikult, ei ole teadlik teise isiku poolt temale kaasaaitamisest kuriteo toimepanemisel, siis ei ole õige rääkida ka nende isikute kooskõlastatud tegutsemisest, niisamuti nagu neil juhtudelgi, kui täideviija ja kaasaaitaja (*resp.* kihutaja) tegutsesid ettevaatamatult.

Isikud, kes kasutavad ära teise isiku tahtlikku tegu oma kuriteolise eesmärgi realiseerimiseks, võivad üldreeglina alati olla kindlamad oma eesmärgi realiseerimises kui teise isiku ettevaatamatu teo ärakasutajad. Kutsudes esile ja suunates oma kuriteolise eesmärgi realiseerimisele teise isiku tahtliku kuriteolise käitumise ilma selle isiku teadmata, saab kihutaja enda käsutusse mitte pimesa vahendi, vaid vahendi, mis teadlikult paneb toime tema poolt soovitud kuriteo. Selline kihutaja võib tegelikult olla väga rafineeritult maskeeritud oma kuriteo toimepanemise ning võib olla eriti ohtlik, mistõttu teda tuleb võtta vastutusele vastava kuriteo vahendliku täideviijana.

Kuigi esitatud seisukoht võib esile kutsuda vastuväiteid seoses nende kuritegudega, mis eeldavad erisubjekti või erisihhi olemasolu, ei õigusta see siiski printsiihis loobumist täideviija ja osavõtja vastastikuse teadlikkuse kui osavõtu minimaalse subjektiivse seose nõudest. Vastuväiteid esilekutsuvatel juhtudel ei puudu võimalus erandite tegemiseks nimetatud üldreeglid.

Lõpetades osavõtu käsitlese, võime kokku võttes märkida, et

³¹ Vt. А. Н. Трайнин, Учение о соучастии, lk. 74.

³² Vt. Советское уголовное право, Часть общая, Москва, 1952, lk. 192—193; samuti А. Н. Трайнин, *op. cit.*, lk. 111—112.

kuriteost osavõtu objektiivset külge iseloomustavad järgmised tunnused:

1) kahe või enama isiku selline koostegutsemine, milles kuriteole kihutaja või kaasaaitaja käitumist iseloomustab teatud teo (aktiivse käitumise) toimepanemine;

2) kausaalse seose esinemine kas iga osalise käitumise ja saabunud ühiskonnaohtliku tagajärje vahel, või kuriteost osavõtja teo ja tädeviija kuriteolise käitumise vahel.

Kuriteost osavõtu subjektiivset külge iseloomustab iga osalise käitumise tahtlik iseloom ning kuriteo tädeviija ja sellest osavõtja vastastikune teadlikkus nende koostegutsemisest ühe ja sama kuriteo toimepanemisel.

§ 2. Kuriteoga puutumuse mõiste

Sotsialistliku ühiskonna igakülgselt kaitseks kuritegude vastu nõuab kehtiv kriminaalseadusandlus kõigilt kodanikelt mitte ainult hoidumist seaduses ettenähtud kuritegude toimepanemisest või nendest osavõtmisest, vaid nõuab peale selle ka teatud ühiskonnakasulike tegude toimepanemist ja hoidumist ühiskonnaohtlikust käitumisest, kui see on teatud seoses kuritegude toimepanemisega teiste isikute poolt. Viimati märgitud nõuete rikkumine kodanike poolt soodustab kurjategijaid ning takistab sotsialistliku riigi võitlust kuritegevusega. Sellise käitumisena, mis ei ole kuriteost osavõtmine, kuid mis soodustab kurjategijaid ja takistab sotsialistliku riigi võitlust kuritegudega, vaadeldakse varjamist, mitteteatamist ja tavaliselt ka võimaldamist, mis kriminaalõiguse teoorias on tuntud ühise nimetuse all „kuriteoga puutumus”.³³

Et kehtiv kriminaalseadusandlus, samuti ka kohtupraktika ei tarvita terminit „kuriteoga puutumus”, siis tõusetub küsimus, kas on üldse põhjendatud ja vajalik kriminaalõiguse teoorias sellise üldmõiste nagu „kuriteoga puutumus” olemasolu. Kas kehtivas kriminaalseadusandluses on ette nähtud selline käitumine, mida võib mingi ühise tunnuse alusel hõlmata mõistega „kuriteoga puutumus?” Kui on, siis milline on see ühine tunnus?

Nõukogude juriidilises kirjanduses toonitatakse osavõtu mõiste vähest teoreetilist läbitöötatust. Samuti pole ka kuriteoga puutumuse mõiste leidnud vajalikul määral käsitlemist kriminaalõiguse teoorias. Tuleb kahetsusega märkida, et kuni käesoleva ajani pole nõukogude autorid trükitaval avaldanud mitte ühtegi spetsiaalset monograafiat puutumuse küsimuses, samuti ka pikemat artiklit, mis nimetatud küsimust terviklikult valgustaks. Puutumuse üldmõiste läbitöötamatus ei või aga jätta kahjulikult mõjustamata nende

³³ Kriminaalõiguslikus kirjanduses on varjamist, mitteteatamist ja võimaldamist tähistatud ka terminiga „osavõtuga puutumus” — „прикосновенность к соучастию” (vt. näit. В. А. Станник, Уголовное право Польской Народной Республики (Основные положения), Москва, 1955, lk. 89).

autorite töid, kus käsitletakse peamiselt seoses teiste küsimustega ka puutumuse üksikuid liike ning püütakse neid eristada kuriteost osavõtmisest.

Puutumuse mõiste küsimuses võime jagada üksikute autorite vaated nõukogude kriminaalõiguslikus kirjanduses kahte rühma: 1) autorid,³⁴ kes piirduvad ainult puutumuse üksikute liikide käsitlemisega, eitades kas kaudselt või otseselt puutumuse üldmõiste vajalikkust, 2) autorid³⁵, kes tunnustavad puutumuse instituudi olemasolu nõukogude kriminaalõiguses ning püüavad määratleda ka selle üldmõistet.

Küsimusele, kas nõukogude kriminaalõiguse teoorias on vaja sellist üldmõistet nagu „kuriteoga puutumus“, vastamiseks tuleb eelkõige lähtuda kehtivaist kriminaalseadustest.

Analüüsides kehtivaid kriminaalseadusi näeme, et kõik kriminaalseadustes ettenähtud kuriteod võib jagada kahte rühma: ü h e d, mille koosseis on alati iseseisev ja sõltumatu teistest kuriteo koosseisudest, t e i s e d, mis on või võivad olla teatud seoses mõne teise kuriteo koosseisuga.

Esimese rühma kuritegude spetsiifika seisneb selles, et nende koosseisuks ei ole vajalik mõne teise isiku kuriteolise käitumise esinemist. Nii ei ole näiteks KrK §§ 58^{1a}, 59^{3v}, 59⁴, 59¹¹, 73¹, 74, 107, 142, 143 ettenähtud kuritegude olemasoluks vajalik mitte ühegi teise kuriteolise teo või tegevusetuse esinemist. On täiesti mõeldav teoreetiliselt, et seaduseandja võiks tühistada kõik KrK eriosa koosseisudes ettenähtud kuriteod ja jätta kehtima ainult

³⁴ Nii loobub M. Sargorodski puutumuse üldmõiste määratlusest ning iseloomustab vaid puutumuse üksikuid liike (vt. M. D. Шаргородский, Вина и наказание в советском уголовном праве, Москва, 1945, lk. 29—30; samuti vt. tema «Вопросы общей части», lk. 154 jj.). Puutumuse üldmõistet ei käsitlenud ka A. A. Gertsenzon (vt. tema Уголовное право, Часть общая, Учебное пособие для слушателей ВЮА, Москва, 1948, lk. 377).

Mitmed autorid, nagu R. A. Hrulinski-Burbo, M. Merkušev, P. Mišunin jt. eitavad otseselt puutumuse instituudi vajadust nõukogude kriminaalõiguses (vt. P. A. Хрулинский - Бурбо, Против института прикосновенности в теории советского уголовного права, «Ученые записки Саратовского Юридического Института им. Д. М. Курского», вып. 111, Саратов, 1952, lk. 169; Советское уголовное право, Учебник для юридических школ, Кафедры уголовного права 1-го Ленинградского Юридического Института, Москва, 1940, lk. 66; П. Мишунин, Институт прикосновенности к преступлению в советском уголовном праве, «Социалистическая законность», 1956, № 11, lk. 7 jj.).

³⁵ Puutumuse instituudi olemasolu ja selle üldmõiste vajalikkust nõukogude kriminaalõiguses tunnustavad kriminaalõiguse üldosa õpiku väljaanded (vt. Советское уголовное право, Часть общая, Москва, 1952, lk. 310; samuti Уголовное право, Общая часть, Москва, 1948, lk. 425; Криминалõigus, Üldosa, Tartu, 1941, lk. 261; Криминалõigus, Üldosa, Tartu, 1946, lk. 249); samuti I. Laptev (vt. И. Лаптев, Соучастие по советскому уголовному праву, «Советская Юстиция», 1938, № 23—24, lk. 15); A. N. Trainin (vt. tema «Учение о соучастии», lk. 130); B. S. Uteveski (vt. Труды первой научной сессии Всесоюзного Института Юридических Наук 27 января—3 февраля 1939, Москва, 1940, lk. 161); V. G. Smirnov (vt. Уголовная ответственность лиц, прикосновенных к преступлению, Тезисы докладов теоретической конференции по вопросам уголовного кодекса СССР (февраль 1955), Ленинград, 1955, lk. 14).

KrK § 58^{1a} ettenähtud kuriteo koosseisu. Sellele vaatamata säilitaks KrK § 58^{1a} ka siis oma kehtivuse ja rakendatavuse.

Teise rühma kuritegude juures on iseloomulik see, et nad eeldavad või võivad eeldada juba oma mõistelt mõne teise isiku kuriteo esinemist kas tegelikuna või võimalikuna. Selle rühma kuritegude hulka kuuluvad kuriteole kihutamine ja kaasaaitamine, mis on ette nähtud KrK üldosas³⁶, samuti terve rida KrK eriosa paragrahvides ettenähtud kuritegusid, näit. KrK paragrahvid 58^{1v}, 58^{1g}, 58¹², 59¹³, 72 lg. 2, 92, 95, 114, 117, 118, 164, 164-a jne.

Viimati märgitud kuritegude rühmas on ühtede kuritegude koosseisuks obligatoorne teise isiku kuriteo olemasolu kas tegelikuna või võimalikuna, näit. KrK §§ 58¹², 59¹³, 72 lg. 2, 164; teiste koosseisude olemasoluks aga, näit. KrK §§ 92, 95, 114 jne. teise isiku kuriteo esinemine ei ole obligatoorne. Nii on KrK § 59¹³ ettenähtud mitteteatamise koosseisuks obligatoorne teise isiku poolt teatud kuriteo ettevalmistamine või lõpuleviimine, KrK § 95 ettenähtud koosseis sisaldab aga ka selliseid tegusid, mis ei eelda teise isiku kuriteolise käitumise esinemist (näit. valetunnistus tsiviilprotsessis jne.).

Ühine kõigile teise rühma kuriteo koosseisudele on siiski see, et nad hõlmavad või võivad hõlmata käitumist, mis on teatud seoses teise isiku kuriteoga. Nimetatud seos teise isiku kuriteoga võib olla oma iseloomult mitmesugune. Nagu märkisime juba eespool, tunnustab kehtiv kriminaalseadusandlus sellistest tegudest ühe osa kuriteost osavõtmiseks. Peale selle jääb väljapoole kuriteost osavõtmise piire aga veel teisi ühiskonnaohtlikke tegusid või tegevusetust, mis nii või teisiti seonduvad teiste isikute kuritegudega ja mida seaduseandja tunnustab kriminaalõiguslikult karistatavaiks.

Viimati nimetatud ühiskonnaohtlik käitumine leiab oma õigusliku hinnangu mitmesugustes vormides. Seaduseandja loeb sellise käitumise mõnikord iseseisvaks kuriteoks, nähes seaduses ette vastavad kuriteo koosseisud (näit. mitteteatamine, varastatu teadvalt ostmine jne.). Mõnikord aga tunnustab seaduseandja sellise käitumise mingi teise kuriteo koosseisu elemendiks, kusjuures see koosseis hõlmab tavaliselt teise isiku kuriteoga seoses mitteolevat tegu või tegevusetust (näit. KrK § 136 lg. 1 ettenähtud kuritegu).

Asudes seisukohal, et kuriteost osavõtmine ei ole ainus kuriteoline käitumine, mis eeldab teise isiku kuriteo olemasolu kas tegelikuna või võimalikuna, võib tõusetuda küsimus, kuidas käsitleda kõiki neid kuriteolisi tegusid või tegevusetust, mis eeldavad küll teise isiku kuriteo olemasolu, kuid ei ole sellest kuriteost osavõtmiseks. Kas ei oleks õige neid kõiki paigutada ühise mõiste „kuriteoga puutumus” alla?

Selline küsimuse lahendus oleks iseenesest mõeldav, kuid mitte

³⁶ Sellest moodustavad erandi KrK eriosas ettenähtud kihutamine ja kaasaaitamine kui *delicta sui generis*.

õige. Silmas pidades nimetatud käitumise iseloomu ja arvestades kehtivat kriminaalseadusandlust, jääks selline avar puutumuse mõiste vaid teoreetiliseks üldistuseks, millel ei ole olulist praktilist väärtust. Selline puutumuse mõiste määrang hõlmaks iga teo või tegevusetuse, mis eeldab küll teise isiku kuriteo olemasolu, kuid mille ühiskonnaohtlikkus alati ei ole tingitud peamiselt seosest teise isiku kuriteoga, vaid eelkõige sellest, et antud käitumine kahjustab või võib kahjustada mõnda teist iseseisvat kriminaalõigusega kaitstud huvi. Viies aga puutumuse mõiste alla ka sellise teo või tegevusetuse, mille ühiskonnaohtlikkust ei määra eelkõige seos teise isiku kuriteoga, vaid muud asjaolud, raskendaksime selle teo või tegevusetuse ühiskondlik-poliitilise sisu avamist ning sellega ka tema õiget juriidilist kvalifitseerimist.

Kuriteoga puutumuse mõiste määratlemisel tuleb arvestada seda, et kehtiv kriminaalseadusandlus ei tunne ühtset puutumuse mõistet. Käitumine, mis vastab mõnele puutumusele omasele tunnusele, võib esineda mingi iseseisva kuriteo koosseisu elemendina. Seaduseandja, käsitledes sellist käitumist mõne teise iseseisva kuriteo koosseisu elemendina, võib näha tema ühiskonnaohtlikkuse määravat tunnust mitte seoses olemises teise isiku kuriteoga, vaid selles, et antud käitumine ise moodustab juba ründe mõnele teisele kriminaalõigusega kaitstud huvile.

Esitame selle kohta näite. KrK § 136 lg. I näeb ette tahtliku tapmise ühe kvalifitseeritud liigina tapmise teise raske kuriteo hõlbustamiseks või varjamiseks. Tahtliku tapmisena on kvalifitseeritav seega ka tapmine teise isiku poolt toimepandud kuriteo varjamiseks. Antud juhul vaatlleb seaduseandja teise isiku kuriteo varjamist tahtliku tapmise koosseisu elemendina. Ta ei pea aga määravaks selle käitumise ohtlikkuse hindamisel teise isiku kuriteo varjamist, vaid seda, et antud käitumine on suunatud inimese elu vastu. Viimasel on vaadeldava käitumise ohtlikkuse seisukohalt määrav tähtsus, mistõttu seaduseandja käsitlebki seda eluvastaste kuritegude hulgas.

Kuriteoga puutumusena on õige käsitleda seega mitte iga ühiskonnaohtlikku tegu või tegevusetust, mis on seoses teise isiku poolt toimepandud või toimepandava kuriteoga ning mis ei moodusta endast kuriteost osavõtmist. Kuriteoga puutumuse mõiste hõlmab ainult sellist teise isiku kuriteoga seoses toimepandud, kuid osavõtmisena mitte kvalifitseeritavat kuriteolist käitumist, mille ühiskonnaohtlikkuse seisukohalt on määrav tähendus teise isiku poolt toimepandaval või toimepandud kuriteol. Milline ühiskonnaohtlik tegu või tegevusetus vastab neile tunnustele, selle tuvastamiseks tuleb silmas pidada kehtivaid kriminaalseadusi ja nendes ettenähtud kuritegude ühiskondlik-poliitilist sisu.

Esitatud puutumuse mõiste käsitlest lähtudes tuleb õigeaks pidada nende autorite seisukohta, kes vaatlevad puutumusena keh-

tiva kriminaalõiguse järgi ainult varjamist ja mitteteatamist, jättes puutumuse mõistest väljapoole nn. võimaldamise.³⁷

Varjamiseks nimetatakse nõukogude kriminaalõiguses kuriteo või kurjategija varjamist eesmärgiga takistada kuriteo avastamist või vältida kurjategija karistamist.

Mitteteatamise all mõistetakse nõukogude kriminaalõiguses kindlasti teada olevast ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost vastavatele organitele teatamata jätmist.

Varjamise ja mitteteatamise tunnustamist puutumuse liikideks kinnitab kehtiv kriminaalseadusandlus, mis loeb varjamise ja mitteteatamise ühiskonnaohtlikkuse hindamisel määravaks eelkõige ja peamiselt nende kuritegude ühiskonnaohtlikkust, mida varjatakse või mille ettevalmistamisest või toimepanemisest ei teatata võimuorganitele.

Varjamise osas nähtub see otseselt KrK § 17, mis võrrutab varjamise vastutuselt kaasaaitamisega.

Mitteteatamise puhul nähtub see juba mitteteatamist reguleerivate normide kohast kriminaalseaduses. Nagu teada, on mitteteatamist käsitlevad normid paigutatud KrK eriosa samadesse peatükkidesse, kus on ette nähtud ka vastavad kuriteod, milledest mitteteatamine on karistatav. Nii on kontrrevolutsioonilistest kuritegudest mitteteatamine ette nähtud kontrrevolutsiooniliste kuritegude hulgas (§ 58¹²), eriti ohtlikest valitsemiskorravastastest kuritegudest mitteteatamine on ette nähtud samade kuritegude peatükis (§ 59¹³); NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadluses on mitteteatamist käsitlevad normid isegi ühes ja samas seadluses vastavaid kuritegusid ettenägevate normidega.

Samuti sõltub mitteteatamise eest ettenähtud karistuse raskus eelkõige nende kuritegude raskusest, millest mitteteatamine on karistatav. Nii on näiteks kontrrevolutsioonilistest kuritegudest mitteteatamise eest ette nähtud raskem karistus kui eriti ohtlikest valitsemiskorravastastest kuritegudest mitteteatamise eest jne.

Lõpuks tuleb märkida, et isegi sõltumata sellest, kuidas seaduseandja on konstrueerinud vastutuse varjamise ja mitteteatamise eest, tunnustatakse viimati esitatud printsiipi üldreeglina kõigis kriminaalkoodeksites. Näiteks nendes kriminaalkoodeksites, kus kuriteo varjamine ja mitteteatamine ongi paigutatud õigusemõistmise vastu suunatud kuritegude peatükki, on üldreeglina varjamise ja mitteteatamise eest vastutuse diferentseerimisel võetud siiski aluseks peamiselt nende kuritegude ohtlikkus, milliseid kuritegusid varjatakse või milliseist ei teatata.

Et nõukogude kriminaalõiguslikus kirjanduses on käsitletud puutumuse liigina ka nn. võimaldamist (попустительство)³⁸, siis peatume viimase juures üksikasjalikumalt.

³⁷ Vt. А. Н. Трайнин, Учение о соучастии, lk. 131; samuti М. Шаргородский, Вопросы общей части, lk. 154.

³⁸ Vt. Советское уголовное право, Часть общая, Москва, 1952, lk. 310, 312—313; samuti Уголовное право, Общая часть, Москва, 1948, lk. 425;

Võimaldamise olemuse selgitamine on nõukogude kriminaalõiguse teoorias üks raskemaid ja seni veel lahendamata probleeme. Kõigepealt tekib küsimus, missugust käitumist võiks üldse lugeda võimaldamiseks.

Kriminaalõiguse üldosa õpikutes kõrgematele õppeasutustele asutakse seisukohal, et „võimaldamine on kuriteo toimepanemise (minu sõrendus — E. R.) mittetakistamine nendel juhtudel, kui antud isik võis takistada või võtta tarvitusele neid või teisi abinõusid kuriteo ärahoidmiseks”.³⁹

Samuti mõistab ka A. N. Trainin võimaldamise all ainult kuriteo toimepanemise mittetakistamist.⁴⁰

Erineval seisukohal on V. G. Smirnov. Ta väidab, et võimaldamine on üldse mingi ühiskonnaohtliku käitumise mittetakistamine. Pidavat eristama kahte võimaldamise liiki: 1) teise isiku kuriteo toimepanemise võimaldamist ja 2) selle kuriteo varjamise võimaldamist. Esimene kujutavat endast kuriteost osavõtmist, teine aga puutumuse üht liiki.⁴¹

G. Aleksandrov vaatleb võimaldamisena igasugust ametiisiku tahtlikku tegu, mis loob tingimusi kuriteo toimepanemiseks.⁴²

Erinevalt G. Aleksandrovist asuvad S. I. Tihhenko ja A. Vassiljev seisukohal, et võimaldamine hõlmab mitte ainult ametiisikute tahtlikku, vaid ka ettevaatamatut kuriteolist tegevust.⁴³

Võrdlemisi avaralt tõlgendab võimaldamist T. L. Sergejeva, kes tunnistab võimaldamiseks ka ametiisikute selliseid tegusid, mis soodustavad väljaspool ametiisiku tegevusfääri toimepandud kuriteo läbi saadu realiseerimist.⁴⁴

Samuti on nõukogude juriidilises kirjanduses tähistatud terminiga „võimaldamine” ka selliseid ametiisikute tegusid, mis oma olemuselt on kuriteost osavõtmiseks.⁴⁵

Autorid, kes tunnustavad võimaldamise puutumuse üheks liikiks, käsitlevad võimaldamisena tavaliselt mitte igasuguste tingi-

В. Г. Смирнов, Уголовная ответственность лиц, прикосновенных к преступлению, Тезисы докладов теоретической конференции по вопросам проекта Уголовного Кодекса СССР (февраль 1955), Ленинград, 1955, lk. 14 jj.

³⁹ Советское уголовное право, Часть общая, Москва, 1952, lk. 312; vt. ka Уголовное право, Общая часть, Москва, 1948, lk. 427.

⁴⁰ Vt. A. H. Трайнин, Учение о соучастии, lk. 132.

⁴¹ Vt. В. Г. Смирнов, *op. cit.*, lk. 16–18.

⁴² В. Г. Александров, Ответственность недоносителей по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., «Социалистическая законность», 1950, № 7, lk. 32.

⁴³ Vt. С. И. Тихенко, Советское уголовное право, Часть особенная, Лекции, выпуск 1, Издат. Киевского Университета, 1951, lk. 54; А. Васильев, Ответственность недоносителей по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., «Социалистическая законность», 1950, № 11, lk. 11.

⁴⁴ Vt. Т. Л. Сергеева, Уголовно-правовая охрана социалистической собственности в СССР, Москва, 1954, lk. 120.

⁴⁵ Vt. Б. С. Утевский, З. А. Вышинская, Практика применения законодательства по борьбе с хищениями социалистического имущества, Москва, 1954, lk. 59–60.

muste loomist kuritegude toimepanemiseks, vaid ametiisikute poolt teiste isikute konkreetsete kuritegude tahtlikku mitte-takistamist. „Võimaldaja”, kirjutab B. S. Utevski, „tegutseb tahtlikult: ta on teadlik, et pannakse toime kuritegu, ta teab, et tema on kohustatud oma teenistusliku seisundi tõttu võtma tarvitusele abinõusid selle kuriteo ärahoidmiseks, kuid teadlikult, tahtlikult ei võta selliseid abinõusid tarvitusele.”⁴⁶

Käitumise tahtlik iseloom ja seos teise isiku konkreetse kuriteoga on nii osavõtja kui ka puutuja kuriteolist käitumist iseloomustavaks tunnuseks nõukogude kriminaalõiguses. Seepärast võimaldamise kui puutumuse ühe liigiga ei saagi olla tegemist neil juhtudel, kui ametiisik loob üldse tingimusi kuritegude toimepanemiseks. Näeme, et kuriteoga puutumuseks saaks lugeda ainult osa käitumisest, mida kriminaalõiguse teooria tunneb võimaldamisena.

Tõusetub aga paratamatult küsimus, milline praktiline tähtsus oleks sellisel võimaldamise (puutumuse liigi) konstruktsioonil. Autorid, kes püüavad konstrueerida võimaldamist kui puutumuse ühte liiki ning seda eristada tingimuste loomisest üldse kuritegude toimepanemiseks, lähtuvad eelkõige vajadusest individualiseerida ametiisikute vastutust. Ametiisik, kes võimaldab oma tegevusetusega konkreetset kuritegu toime panna, olevat enamohalik kui ametialase kuriteo toimepanija üldse ning väärivat ka raskemat karistust.⁴⁷

Selline argumentatsioon ei ole aga küllalt veenev. Tekib küsimus, kas tingimuste loomine ükskõik millise kuriteo toimepanemiseks ei oma nimetatud seisukohast vaadelduna sama tähtsust või veel suurematki. Kas ka selliseid võimaldajaid ei tuleks karistada sama raskelt kui nn. võimaldajaid-puutujaid? Sel juhul poleks võimaldamisel kui puutumuse ühel liigil enam olulist praktilist tähtsust.

Vastuväiteid kutsub esile ka seisukoht, et ametiisiku-võimaldaja suurem ühiskonnaohtlikkus on seletatav sellega, et ta ei ründa mitte ainult teenistuse huviseid, vaid eelkõige sedasama objekti, mida ründab tema poolt võimaldatud kuritegu. Selline argumentatsioon on vähe põhjendatud ning vastuolus kehtiva kriminaalseadusandlusega. On küll õige, et selline võimaldamine võib olla suunatud ka võimaldatava kuriteo objekti vastu. Seaduseandja ei omista aga kehtiva kriminaalõiguse järgi määravat tähtsust mitte viimasele, vaid sellele, et ametiisik-võimaldaja rikub eelkõige oma teenistuslikku kohustust, mille eest vastutus on ette nähtud KrK ametialaste kuritegude peatükis.

⁴⁶ Б. С. Утевский, Общее учение о должностных преступлениях, Москва, 1948, lk. 285.

⁴⁷ Vt. М. М. Исаев, Основные проблемы советского уголовного права, «Советское право в период Великой Отечественной войны», ч. II, Москва, 1948, lk. 24.

Kehtivas kriminaalkodeksis ei ole spetsiaalset normi, mis sätikis ainult ametiisikute vastutuse kuriteo toimepanemise võimaldamise eest. KrK § 111-a näeb ette vastutuse vale-kooperatiivide edaspidise tegevuse võimaldamise eest. Kõigi teiste kuritegude toimepanemise võimaldamine on täielikult hõlmatud ametialaste kuritegude — võimu või teenistusliku seisundi kuritarvituse ja võimu tegevusetuse koosseisudest. Järelikult, võimaldamise käsitlus puutumuse ühe liigina on vastuolus kehtiva kriminaalseadusandlusega.

Nagu nägime eespool, on kuriteoga puutumusena käsitletav ainult selline kuriteoline käitumine, mille ühiskonnaohtlikkuse seisukohalt on määrav tähendus selle käitumise seosel teise isiku kuriteoga. Nimetatud tunnus on ühine nii puutumusele kui ka kuriteost osavõtmisele. Peale selle ühise on kuriteoga puutumusele ja kuriteost osavõtmisele iseloomulikud ka spetsiifilised tunnused, mis iseloomustavad puutujate ja osavõtjate käitumise seoste erinevusi teise isiku kuriteoga. Et need erinevused määravad eelkõige ka vastava käitumise erineva ühiskonnaohtlikkuse, siis on juba karistuspoliitilistel kaalutlustel vajalik tuvastada need tunnused, mille järgi kuriteoga puutujate käitumine on eristatav kuriteost osavõtmisest.

Varjamine ei ole kuriteo toimepanemisega kausaalses seoses, sest see pannakse toime ajaliselt pärast seda tegu ennast.⁴⁸ Varjamine järgneb ajaliselt kuriteo toimepanemisele ning seepärast ei saa olla viimasega kausaalses seoses. Kuriteo toimepanemine, eelnedes varjamisele, on ise viimasega põhjuse-tagajärje vahekorras, kuid sellest ei järeldu veel, et ka varjamine on varjatava kuriteo toimepanemise põhjuseks. Kuriteo või kurjategija varjamine võib olla teatud juhtudel küll kausaalses seoses mõne teise kuriteo toimepanemisega sama isiku poolt tulevikus, kuid siin on tegemist juba mõne teise kuriteoga (seega juba uue nähtusega), mida ei või samastada varjatava kuriteoga, mis igal juhul ajaliselt eelneb varjamisele.

Seega tuleb kokku võttes märkida, et varjamise ja kuriteost osavõtmise ühiseks tunnuseks on teatud aktiivse käitumise esinemine; neid eristavaks tunnuseks aga kausaalse seose olemasolu või mitteolemasolu nende tegude ja täideviija poolt toimepandud kuriteo vahel. Kuriteost osavõtja tegu on alati kausaalses seoses täideviija poolt toimepandud kuriteoga. Varjaja tegu leiab aset pärast kuriteo toimepanemist ning ei tingi kausaalselt selle kuriteo toimepanemist, küll aga on ise sellest tingitud.

⁴⁸ Siin ei peeta silmas selliseid varjaja tegusid, mis on ette lubatud kurjategijale enne kuriteo toimepanemist. Neil juhtudel ettelubamine, eelnedes ajaliselt kuriteo toimepanemisele, on ise kui niisugune kausaalses seoses kuriteo toimepanemisega ning seepärast on ettelubatud varjamine kuriteost osavõtmiseks.

Kuigi VNFSV ja enamjagu teiste liiduvabariikide kriminaalkoodeksid erinevalt Ukraina ja Gruusia kriminaalkoodekseist ei tee vahet kuriteo toimepanemisele kaasaaitamise ja kuriteo varjamise karistatavuse vahel, on sellel eristamisel siiski mitte ainult teoreetiline, vaid ka praktiline tähtsus. Kuriteo varjajate võrrutamise vastutuselt kuriteost osavõtjatega tähendab selle mitteametamist, et varjamine kui puutumuse üks liik on üldreeglina vähem ohtlik kui kuriteost osavõtmine.⁴⁹

Mitteteatamine kui kuriteoga puutumuse liik on alati isiku konkreetne tegevusetus, mis väljendub kindlasti teadaolevast ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost vastavatele organitele teatamata jätmises. Et toimepandud kuriteost mitteteatamine leiab alati aset pärast kuriteo lõpuleviimist, siis ei ole mitteteataja tegevusetus kausaalses seoses selle kuriteo toimepanemisega. Ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamine võib olla küll kausaalses seoses selle kuriteo lõpuleviimisega, kuid ta väljendub alati tegevusetuses ning ei ole seepärast kuriteost osavõtmiseks.

Seega mitteteatamist tuleb eristada kuriteost osavõtmisest eelkõige selle järgi, millises vormis avaldub isiku käitumine: kas teos või tegevusetuses. Kuriteost osavõtmisena on käsitletav isiku niisugune käitumine, mis väljendub teatud tegude toimepanemises, mis on kausaalses seoses kuriteo täideviimisega. Mitteteatamisena on käsitletav isiku niisugune käitumine, mis väljendub teatud tegevusetuses, kusjuures see tegevusetus võib olla ning ka mitte olla kausaalses seoses kuriteo täideviimisega, sest kehtiva kriminaalõiguse järgi ei ole kausaalne seos mitteteatamise koosseisu tunnuseks.

Ülalkäsitletust nähtub, et kuriteoga puutumust tuleb eristada kuriteost osavõtmisest peamiselt objektiivse külje tunnuste alusel.

Kuriteost osavõtmine on isiku teatud aktiivne käitumine — tegu, mis on kausaalses seoses täideviija poolt toimepandud kuriteoga.

Kuriteoga puutumusena nõukogude kriminaalõiguses on käsitletav isiku selline tegu või tegevusetus, mille ühiskonnaohtlik iseloom tuleneb eelkõige ja peamiselt selle teo või tegevusetuse seosest teise isiku kuriteoga, sealjuures aga puudub isiku käitumisel kas aktiivne iseloom või kausaalne seos teise isiku kuriteoga, või mõlemad nendest tunnustest.

Lõpetades kuriteoga puutumuse mõiste käsitluse, võib kokku võttes märkida, et puutumuse mõiste kujutab endast teoreetilist üldistust kriminaalseadustes ettenähtud, teatud ühistele tunnus-

⁴⁹ Nimetatud seisukohta väljendati juba VNFSV Ülemkohtu Kriminaalkassatsiooni Kolleegiumi 24. novembri 1926. a. instruktiivkirjas (vt. Сборник действующих разъяснений Верховного суда РСФСР, Москва, 1930, lk. 232).

tele vastavaist tegudest ning tegevusetusest. Tal on teatud teoreetiline ja praktiline tähtsus.

Asudes seisukohal, et kuriteoga puutumusena on käsitletav selline teise isiku kuriteoga seoses olev, kuid osavõtuna mittekvalifitseeritav käitumine, mille ühiskonnaohtlikkus sõltub peamiselt teise isiku kuriteo ohtlikkusest, võime õigemini tunnetada ka kriminaalseaduses ettenähtud puutumuse liikide — varjamise ja mitteteatamise ühiskondlik-poliitilist sisu ning anda nendele õige juriidiline hinnang.

II peatükk

KURITEOGA PUUTUMUSE KOOSSEISU ÜLDTUNNUSED

§ 3. Kuriteoga puutumuse objekt

Küsimus kuriteoga puutumuse objektist on suure teoreetilise ja praktilise tähtsusega. Oige arusaamine kuriteoga puutumuse objektist võimaldab mitte ainult igakülgselt mõista puutumuse ohtlikkust, vaid annab ka võtme puutujate vastutust reguleerivate normide paigutamiseks kriminaalkodeksis.

Nagu kuriteo objekti küsimuses üldse, nii ka kuriteoga puutumuse objekti küsimuses puuduvad nõukogude kriminaalõiguse doktriinis ühtsed ja vaieldamatud seisukohad.

Ühed autorid, nagu A. N. Trainin⁵⁰, P. T. Nekipelov⁵¹ jt. tunnistavad kuriteoga puutumuse vahetuks objektiks sotsialistliku õigusemõistmise huvisid; teised, nagu M. A. Gelfer⁵² ja M. Merkušev⁵³ asuvad seisukohal, et puutumusena vaadeldava käitumise ainsaks vahetuks objektiks võib olla ka teise isiku poolt toimepandud kuriteo vahetu objekt; kolmandad autorid, V. G. Smirnov⁵⁴, A. N. Vassiljev⁵⁵ jt. arvavad, et puutumuse vahetuks objektiks on nii sotsialistliku õigusemõistmise huvid kui ka selle sama kuriteo vahetu objekt, millega seoses leiab aset puutumus.

Kuriteoga puutumuse vahetu objekti tuvastamisel tuleb arvestada seda, et kuriteoga puutumus on selline ühiskonnaohtlik tegu

⁵⁰ Vt. A. H. Т р а й н и н, Учение о соучастии, lk. 131.

⁵¹ Vt. П. Т. Некипелов, Уголовно-правовая борьба с хищениями социалистической собственности, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 1953, lk. 14.

⁵² Vt. М. А. Г е л ь ф е р, Уголовное право Чехословацкой Республики (Основные положения), Москва, 1955, lk. 154.

⁵³ Vt. М. М е р к у ш е в, Ответственность за укрывательство, «Социалистическая законность», 1955, № 1, lk. 23.

⁵⁴ Vt. В. Г. С м и р н о в, Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву, Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Ленинград, 1954 (Фонд Библиотеки Ленинградского ордена Ленина Государственного Университета им. А. А. Жданова), lk. 143.

⁵⁵ Vt. А. Н. В а с и л ь е в, Уголовная ответственность за хищение государственного и общественного имущества, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Москва, 1952, lk. 15—16.

või tegevusetus, mis soodustab kurjategijaid ja takistab sotsialistliku riigi võitlust kuritegudega. Nii kaua kui on veel kodanikke, kes varjavad teiste isikute kuritegusid, või kes ei teata nende toimepanemisest võimuorganitele, võivad kurjategijad alati arvestada, et nad leiavad isikuid, kes mitte ainult ei teata nende kuritegudest võimuorganitele, vaid kes neid ka abistavad kas toimepandud kuritegude varjamisel või nende kõrvalehoidumisel õigusemõistmisest. Juba selline kaalutlus iseenesest soodustab ebakindlate elementide kalduvust kuritegude toimepanemisele.

Sellest nähtub, et kuriteoga puutumus on ühiskonnaohtlik eelkõige ja peamiselt sellepärast, et ta julgustab kurjategijaid kuritegude toimepanemisele ning raskendab ja takistab seega sotsialistliku riigi võitlust kuritegevuse likvideerimisest.

Julgustades kurjategijaid kuritegude toimepanemisele, kuriteoga puutumus vähendab nõukogude kriminaalseaduse ja karistuse preventiivset mõju. Nõukogude kriminaalseadusel, mis näeb ette kuriteoga puutumuse karistatavuse, on peamiselt kaks ülesannet: 1) hoiatada kriminaalkaristuse ähvardusel isikut, kes ei taha teatada teise isiku kuriteost võimuorganitele, või kes püüab varjata kurjategijat või selle poolt toimepandud kuritegu; 2) hoiatada ka isikut ennast, kes kavatses kuritegu toime panna, et see juba ette loobuks arvestamast, et tema kuriteost ei teatata võimuorganitele, või et teda keegi varjab. Teadmine, et kehtib varjamise keeld ja kuriteost teatamise kohustus, sunnib kurjategijaid juba ette arvestama nende kuritegude avastamise tõenäolisust ning paljudel juhtudel seetõttu loobuma oma kavatsusest.

Kuriteoga puutujate käitumine takistab sotsialistliku riigi võitlust kuritegevuse likvideerimisest. Seda võitlust teostab riik mitmesuguste vahendite ja meetoditega, mitte aga ainult õigusemõistmise ja karistamisega. Kuivõrd sotsialistlik riik peab aga võitlust kuritegevuse likvideerimisest ka õigusemõistmise teostamise teel, niivõrd on kuriteoga puutumus suunatud ka õigusemõistmise vastu. Et õigusemõistmine on aga ainult üheks vahendiks, mille abil peetakse võitlust kuritegevuse likvideerimisest, siis ei ole ka õige käsitada kuriteoga puutumuse vahetu objektina ainult sotsialistliku õigusemõistmise teostamist. Selline puutumuse vahetu objekti määrang on liiga kitsas ning ei peegelda õigesti puutumuse ühiskonnaohtlikkust.

Autorid, kes näevad kuriteoga puutumuse vahetus objektis ainult rünnet sotsialistliku õigusemõistmise huvidele, muudavad õigusemõistmise kui niisuguse mingiks eesmärgiks omaette, pööramata küllaldaselt tähelepanu nendele eesmärkidele, mida riik taotleb õigusemõistmisega.

Nõukogude riik, suunates kriminaalrepressiooni kuriteoga puutujate vastu, ei kaitse lõppastmes mitte ainult õigusemõistmist kui niisugust, vaid taotleb eelkõige ühiskonnaohtlike rünnete (tap-

mise, röövimise, riisumise, vägistamise jne.) ärahoidmist sellele või teisele konkreetsele objektile.

Tõsi, kuriteoga puutujate käitumise tõttu võib üks või teine kuritegu jääda avastamata ning kurjategija karistamata. Selle tagajärjel võib jääda ka heastamata sotsialistlikule riigile, ühiskondlikele organisatsioonidele või üksikuile kodanikele kuriteo läbi tekitatud kahju. On selge, et ka see tingib mõnel määral kuriteoga puutujate käitumise ohtlikkuse, kuid sellel ei ole kriminaalõiguse seisukohalt määravat tähtsust.

Asudes seisukohal, et puutumuse objektiks on sotsialistliku riigi huvid võitluses kuritegevuse likvideerimise eest, tekib küsimus, miks teise isiku poolt ettevalmistatava või toimepandud kuriteo ohtlikkuse määrab ka eelkõige kuriteoga puutujate käitumise ohtlikkuse. Kas sellest järeldub, et teise isiku poolt toimepandud kuriteo vahetu objekt on ühtlasi ka selle kuriteoga puutumuse vahetuks objektiks?

Viimasele küsimusele võib jaatavalt vastata ainult ettevalmistatava sotsialistliku riigi võitlust kuritegevuse likvideerimise eest, vaid võib olla suunatud ka ettevalmistatava kuriteo vahetu objekti vastu.

Selleks et mõista varjamise ja toimepandud kuriteost mitteteatamise ohtlikkuse tingitust eelkõige teise isiku poolt toimepandud kuriteo ohtlikkusest, tuleb silmas pidada seda, et kuriteoga puutumus⁵⁶ on karistatav ainult seoses teatud kuritegudega. Tõsi, kuriteo varjamine ning kuriteost mitteteatamine võivad soodustada iga suguste kuritegude toimepanemist tulevikus. Seaduseandja, nähes aga ette vastutuse kuriteoga puutumuse eest, on seadnud eesmärgiks tugevdada võitlust sel teel just teatud enamohtlike kuritegudega. Teiste, vähemohtlike kuritegude vahetu objekti tähtsus ei nõua puutumuse, näiteks mitteteatamise tunnustamist karistatavaks. Sellest nähtub, et teise isiku kuriteo liigi eriline ohtlikkus määrab kõigepealt kindlaks, kas selle kuriteoga puutumus on üldse karistatav või mitte.

Seaduseandja, tunnustades puutumuse karistatavaks seoses teatud enamohtlike kuritegudega, arvestab seda, et need on üldreeglina sellised kuriteo liigid, mida sama isik võib tõenäoliselt toime panna ka tulevikus. Nii on oht, et kontrrevolutsioonilise kuriteo või kurjategija varjamine võib anda tõuget kurjategijale veel mõne kontrrevolutsioonilise kuriteo toimepanemiseks tulevikus; samuti võib banditismist või rahamärkide võltsimisest mitteteatamine soodustada nende kuritegude toimepanemist samade isikute poolt ka tulevikus jne.

Kuid ühiskonnaohtlikkuse aste on erinev ka nendel enamohtlikel kuriteo liikidel, milledega seoses puutumus on karistatav.

⁵⁶ Erandi moodustab meile kehtiva KrK järgi varjamine, mis on karistatav printsiibis iga kuriteo puhul.

Tingituna sellest on ka kuriteoga puutumus erinevalt karistatav erinevate kuriteo liikide puhul. Nii näiteks on kontrrevolutsioonilistest kuritegudest mitteteatamine raskemini karistatav kui eriti ohtlikest valitsemiskorravastastest kuritegudest mitteteatamine.

Nõukogude riik võitleb selle eest, et likvideerida mitmesuguste erineva ohtlikkusega kuritegude toimepanemine. Et suurema ühiskonnaohtlikkusega kuriteod tekitavad või võivad tekitada rohkem kahju sotsialistliku riigi huvidele kui vähema ühiskonnaohtlikkusega kuriteod, siis on ka nende kuritegudega võitlusel suurem tähtsus kui võitlusel vähemohtlike kuritegudega. Samuti on ka võitlus enamohtlike kuritegudega üldreeglina raskem kui võitlus vähemohtlike kuritegudega. Kui aga võitlus enamohtlike kuritegudega on tähtsam ja raskem ülesanne kui vähemohtlike kuritegudega, siis iseenesest mõistagi ka nende kuritegudega võitluse takistamine on enamohtlik kui vähemohtlike kuritegudega võitluse takistamine.

Ülalmärgitud asjaolusid silmas pidades võib asuda seisukohale, et selle või teise konkreetse kuriteoga puutumuse ohtlikkuse hindamisel tuleb eelkõige ja peamiselt arvestada selle kuriteo liigi enda ohtlikkust, millega seoses leiab aset puutumus.

§ 4. Kuriteoga puutumuse subjekt

Kriminaalseadus, nähes ette vastutuse kuriteoga puutumuse — varjamise ja mitteteatamise eest, ei sisalda erisätteid nende kuritegude subjektide kohta. Kuriteoga puutumuse subjektiks, nagu kuriteo subjektiks üldse, võib olla igasugune füüsiline isik, kes on saavutanud teatud vanuse. See üldine seisukoht vajab aga puutumuse puhul mõningat täpsustamist.

Tuleb tähendada, et kuriteoga puutumuse subjektiks ei saa olla isik, kes ise paneb toime varjatava kuriteo või kuriteo, millest mitteteatamine on karistatav.

Puutumuse subjektiks ei saa olla ka vastavast kuriteost osavõtja. Nii ei ole kuriteoga puutumuse subjektiks isik, kes kihutas (*resp.* aitas kaasa) täideviijat kuriteo toimepanemisele ning pärast seda varjas täideviija kuritegu või ei teatanud sellest võimuorganitele.

Samuti ei või vaadelda kurjategijat ennast puutumusest osavõtjana (näiteks varjamisele kihutajana), ehkki puutumusest osavõtmine on iseenesest võimalik.

Muidugi, kuriteo täideviijad ja sellest osavõtjad ei ole käsitletavad ainult siis kuriteoga puutumuse subjektidena, kui vastav käitumine on vaadeldav nende endi poolt toimepandud kuriteoga puutumusena. See ei välista aga võimalust käsitleda puutumuse subjektina kuriteo täideviijat või kuriteost osavõtjat, kes paneb toime teise isiku kuriteoga puutumusena kvalifitseeritava teo või tegevusetuse.

Viimati märgitud põhimõttest tuleb teha aga erandeid. Nii ei

ole õige käsitleda kuriteoga puutumuse subjektina isikut, kes varjab mõne teise isiku poolt toimepandud kuritegu sellel eesmärgil, et ära hoida tema enda poolt toimepandud kuriteo avastamist. Samuti ei ole õige võtta isikut kriminaalvastutusele mitteteatajana, kui tema poolt teatamise kohustuse täitmisega oleks kaasnenud „oht” tema enda kuriteo avastamiseks. Vastupidisele seisukohale asumine tähendaks seda, et isik on teatud juhtudel juriidiliselt kohustatud ilmuma süütunnistusele või loobuma oma kuriteo varjamisest.

Teatud probleemid tekivad ka seoses kuriteoga puutumuse subjekti vanuse piiri küsimusega. Neid probleeme käsitleme aga puutumuse üksikute liikide koosseisu analüüsimisel.

§ 5. Kuriteoga puutumuse objektiivne külg

Kuriteoga puutumus nagu iga kuriteoline käitumine kujutab endast isiku teo või tegevusetuse objektiivsete ja subjektiivsete tunnuste teatud ühtsust. Ainult teoreetilises analüüsis võib lahus vaadelda kuriteoga puutumuse objektiivseid ja subjektiivseid tunnuseid, sealjuures mitte unustades nende seismist ühtsust.

Kuriteoga puutujate ühiskonnaohtlik käitumine väljendub kas teatud tegude toimepanemises — kurjategija või tema poolt toimepandud kuriteo varjamises, või konkreetses tegevusetuses — teiste isikute poolt ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost võimuorganitele teatamata jätmises.

Kuriteoga puutumus on antud isiku tegu või tegevusetus, s. t. tema tahte väljendamine. Järelikult varjamises, samuti ka mitteteatamises seisnev väline akt ei ole käsitatav teona ega tegevusetusena, seega ka mitte puutumuse objektiivse küljena, kui ta on tingitud füüsilisest sunnist või vääramatust jõust.

Kui kuriteoga puutuja on toime pannud varjamise või mitteteatamise psüühilise sunni mõjul, siis ei ole üldreeglina õige eitada tegu või tegevusetust ja sellega ühtlasi puutumuse objektiivset külge. Kuriteoga puutuja võib vabaneda neil juhtudel aga vastutusest siis, kui tema tegu või tegevusetus on toime pandud hädaseisundis.⁵⁷

Kuriteoga puutumuse objektiivset külge iseloomustab teatud tunnustele vastava käitumise välise akti esinemine, mis takistab või võib takistada riigi võitlust kuritegevuse likvideerimise eest. Kuriteoga puutumuse lõpuleviidud koosseisuks on objektiivsest küljest vaja ainult kriminaalseaduses ettenähtud tunnustele vastavaid välisteid akte kui niisuguseid, mitte aga seda, et need aktid tegelikult

⁵⁷ Vrd. Советское уголовное право, Часть общая, Москва, 1952, lk. 183—184; С. А. Д о м а х н н, Крайняя необходимость по советскому уголовному праву, Москва, 1955, lk. 4. Erineval seisukohal on A. N. Trainin. Tema järgi vabaneb isik neil juhtudel vastutusest mitte hädaseisundi tõttu, vaid sellepärast, et puudub tegu kriminaalõiguse mõttes (vt. А. Н. Т р а й н и н, Состав преступления по советскому уголовному праву, Москва, 1954, lk. 343 nota 1).

oleksid takistanud võitlust kuritegudega. Kuriteoga puutumuse objektiivseks küljeks piisab juba selle võitluse kahjustamise võimalusest. See seisukoht leiab kinnitust kehtivas kriminaalseadusandluses, kus ei räägita puutujate käitumise tagajärgedest kui puutumuse koosseisu tunnustest.

Edasi, kuriteoga puutumuse objektiivse külje obligatoorseks tunnuseks ei ole kausaalse seose esinemine kuriteoga puutuja teo või tegevusetuse ja kurjategija enda poolt oma kuriteo varjamise vahel. Kuriteoga puutuja tegu või tegevusetus eeldab objektiivselt küljelt küll kurjategija poolt teatud ühiskonnaohtliku ja kuriteolise käitumise toimepanemist, mitte aga selle varjamist kurjategija enda poolt.

Et kuriteoga puutuja teo või tegevusetuse iseloomustavaks tunnuseks on nende seoses olemine teise isiku teatud kuriteolise käitumisega, siis vajab täpsustamist, milline teise isiku kuriteoline käitumine iseloomustab puutumuse objektiivset külge. Kas kuriteoga puutuja tegu või tegevusetus eeldab teise isiku ükskõik millist kuritegu või mitte? Kas kuriteoga puutumuse olemasoluks on obligatoorne teise isiku poolt kuriteo lõpuleviimine või on küllalt ka kuriteo ettevalmistusest või katsest? Lõpuks, kas puutuja tegu või tegevusetus eeldab ainult täideviija kuritegu või ka kuriteost osavõtjate tegusid?

Nagu nähtub kehtivast kriminaalseadusandlusest, eeldab kuriteoga puutuja tegu või tegevusetus teise isiku teatud liiki kuritegusid. Kuriteoga puutuja tegu või tegevusetus on karistatav meil kehtiva kriminaalseadusandluse järgi ainult seoses teiste isikute tahtlike kuritegudega. Nii moodustab mitteteatamise objektiivse külje ainult teatud tahtlikest kuritegudest võimuorganitele teatamata jätmine. Ettevaatamatust kuriteost teatamata jätmine ei sisalda endas kehtiva kriminaalõiguse järgi mitteteatamise koosseisu.

Kehtiv kriminaalseadusandlus, nagu teada, võrrutab varjamise karistatavuselt kuriteost osavõtmisega. Et kuriteost osavõtmine on võimalik ainult tahtlike kuritegude puhul, siis järeldub sellest, et kehtiva kriminaalseadusandluse järgi ei moodusta ka ettevaatamatute kuritegude varjamine varjamise kui puutumuse objektiivset külge.

Kuriteoga puutuja tegu või tegevusetus ei moodusta aga puutumuse objektiivset külge teise isiku ja tahtliku kuriteo puhul.

Nii näeb kehtiv kriminaalseadusandlus ette vastutuse ainult teiste isikute teatud eriti ohtlikest kuritegudest mitteteatamise eest.

Teine olukord on varjamisega. Kehtiv kriminaalseadusandlus, võrrutades varjamise karistatavuselt kuriteost osavõtmisega, tunnustab kuriteoliseks kõigi tahtlike kuritegude varjamise. Nii moodustab varjamise koosseisu ka omavoli, solvamise, laimamise jt. vähemohlike kuritegude varjamine. Arvestades aga selliste kuritegude endi suhtelist väikest ühiskonnaohtlikkust, tuleks *de lege*

ferenda piirata tahtlike kuritegude ringi, mille puhul võib esineda varjamise koosseis.

Järgnevalt vaatleme, kas kuriteoga puutuja tegu või tegevusetus eeldab ainult teise isiku lõpuleviidud kuriteo olemasolu või piisab ka ettevalmistusest ja katsest.

Mitteteatamise osas annab sellele selge vastuse kehtiv kriminaalseadusandlus, nähes ette mitteteatamise koosseisu nii kuriteo ettevalmistusest kui ka katsest teatamata jätmisel.

Et varjamine on kehtiva KrK järgi võrrutatud vastutuselt kuriteost osavõtmisega, siis tuleb teise isiku poolt toimepandud kuriteo ettevalmistuse ja katse varjamist käsitada vastava kuriteo ettevalmistusest või katsest osavõtmisena.

Arvestades aga seda, et vähemohtlike kuritegude ettevalmistuse, mõnikord isegi katse tunnuseid sisaldavad teod ei ole sageli ühiskonnaohtlikud, tekib küsimus, kas iga kuriteo liigi ettevalmistuse või katse varjamise ohtlikkus tingib varjamise kuriteolisuse.

Nimetatud küsimuse lahendus sõltub eelkõige sellest, kuidas käsitada kuriteo ettevalmistuse karistatavust.

Kuriteo ettevalmistuse karistatavuse küsimuses, nagu teada, on nõukogude kriminaalõiguskirjanduses avaldatud peamiselt kahesuguseid seisukohti. Ühed autorid, nagu A. N. Trainin⁵⁸, I. S. Tiškevitš⁵⁹ jt. pooldavad iga kuriteo ettevalmistuse tunnustamist printsiibis karistatavaks. Teised autorid, nagu N. V. Ljass⁶⁰, M. Kovaljov⁶¹, T. Tsereteli⁶², N. D. Durmanov⁶³ asuvad aga seisukohal, et ettevalmistus tuleb tunnustada üldreeglina karistamatuks ning karistatavaks ainult seaduses eriti ettenähtud juhtudel, kusjuures ka siis ei ole välistatud KrK § 6 märkuse kohaldamise võimalus.

Pidades õigeaks viimati nimetatud autorite seisukohta, võib anda vastus ka küsimusele, kas on otstarbekohane lugeda karistatavaks iga kuriteo ettevalmistuse varjamist.

Kui kuriteo ettevalmistus tunnustatakse karistatavaks ainult seaduses eriti ettenähtud juhtudel, siis ei ole tõenäoliselt enam vaja-

⁵⁸ Vt. A. H. Трайнин, Уголовная ответственность за приготовительные к преступлению действия, «Социалистическая законность», 1953, № 12, lk. 29—30.

⁵⁹ Vt. И. С. Тишкевич, Понятие приготовления и покушения в советском уголовном праве, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Минск, 1953, lk. 8—9.

⁶⁰ Vt. Н. В. Лясс, Стадии преступной деятельности по советскому уголовному праву, Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Ленинград, 1952, lk. 9—10.

⁶¹ Vt. М. Ковалев, Ответственность за приготовительные к преступлению действия, «Социалистическая законность», 1954, lk. 22.

⁶² Vt. Т. Церетели, Наказуемость приготовления к преступлению по советскому уголовному праву, «Социалистическая законность», 1954, № 12, lk. 12 jj.

⁶³ Vt. Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления, lk. 82 jj.

lik seaduses piirata nende kuritegude ringi, mille ettevalmistuse varjamine on karistatav. Siiski KrK § 6 märkuse kohaldamise võimalus peab jääma ka nendel juhtudel.

Lõpuks, kas kuriteoga puutuja tegu või tegevusetus eeldab ainult täideviija kuriteolist käitumist või ka kuriteost osavõtjate tegusid.

Kehtiv kriminaalseadusandlus näeb ette vastutuse mitteteatamise eest ainult vähestel, seaduses eriti ettenähtud juhtudel, tegevata vahet ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost mitteteatamise vahel. Kui seadus aga otseselt tunnustab kuriteo toimepanemise tingimuste loomisest mitteteatamise kuriteoliseks (KrK § 19), siis tuleks tunnustada mitteteatamise koosseisu objektiivset külge ka kuriteost osavõtjate tegudest teatamata jätmisel, sest ka viimased kujutavad endast tingimuste loomist teise isiku poolt kuriteo toimepanemisele. Selle seisukoha kasuks räägib ka asjaolu, et isik on kohustatud teatama ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost alati täies ulatuses, s. t. on kohustatud teatama ka kõigist kuriteo osalistest.

Kuriteost osavõtjate ja nende tegude varjamine on kehtiva kriminaalseadusandluse järgi käsitatav osavõtmisest osavõtmisena, täpsemalt, kaasaaitamisena kuriteost osavõtmisele. Selliseid juhte nimetatakse teoorias osavõtu liitjuhtudeks, mida tuleb karistada lähtudes osavõtu üldistest alustest.⁶⁴ Nii näiteks tuleb kuriteole kaasaaitaja varjarmist kvalifitseerida sellest kuriteost osavõtmisena (KrK § 17 järgi). Selline kvalifikatsioon on meil kehtiva kriminaalkodeksi järgi õige, kuid selle üldreeglik tunnustamine võib viia selleni, et käsitleme kuriteoga puutumusena tegusid, mida tegelikult peaaegu kunagi ei karistata nende vähese ühiskonnaohtlikkuse tõttu. Seepärast tuleks asuda seisukohale, et varjamise objektiivne külg esineb ainult seaduses spetsiaalselt ettenähtud kuritegudest osavõtjate varjarmisel.

§ 6. Kuriteoga puutumuse subjektiivne külg

Nõukogude kriminaalõigus ei tunne objektiivset vastutust. Nõukogude kriminaalõigus näeb ette karistuse ainult nende isikute suhtes, kes panevad toime ühiskonnaohtliku käitumise süüliselt. Süü on isiku teatud psüühiline suhtumine tema poolt toimepandavasse ühiskonnaohtlikusse teosse või tegevusetusesse.

Süü kui isiku psüühiline suhtumine toimepandavasse ühiskonnaohtlikusse teosse või tegevusetusesse eeldab teatud asjaolude teadmist või teadmise võimalust. Kuriteoga puutumuse olemasoluks on obligatoorne teise isiku kuriteoline käitumine. See puutumusele

⁶⁴ Vt. A. H. Т р а й н и н, Учение о соучастии, lk. 123—124.

spetsiifiline tunnus tingib ka teatud iseärasused kuriteoga puutumuse subjektiivses küljes.

Kuriteoga puutujate vastutuseks on vaja, et nad oleksid teadlikud teise isiku poolt toimepandava või toimepandud kuriteo konkreetsetest asjaoludest. See nõue tuleneb kehtivast kriminaalseadusandlusest. Varjajate osas nähtub see KrK § 17, kus varjamine võrdsustatakse vastutuselt osavõtuga; mitteteatajate suhtes leiab see otseselt väljendust kõigis mitteteatamist reguleerivates normides, välja arvatud KrK üldosa § 18 lg. 2.

Konkreetsete asjaolude teadmist on nõudnud kuriteoga puutujate vastutuseks ka NSV Liidu Ülemkohus. Nii asus NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukollegium oma 17. oktoobri 1951. a. määruses Simonjani asjas seisukohal, et isik võib vastutada ainult selle kuriteo varjamise eest, mis oli hõlmatud tema teadvusest.⁶⁵

Konkreetsetest asjaoludest teadaolemise nõue ei tähenda seda, et kuriteoga puutujad peaksid olema teadlikud teise isiku kuriteo kõigist üksikasjadest. Konkreetsetest asjaoludest teadaolemise all tuleb mõista eelkõige teadaolemist antud kuriteo koosseisu tunnustest. Väljaspool koosseisu olevatest asjaoludest mitteteadaolemine ei vabasta kuriteoga puutujat vastutusest antud kuriteo varjamise, *resp.* mitteteatamise eest.

Nõukogude kriminaalõigus mõistab tahtluse kui süü vormi all isiku teatud psüühilist suhtumist tema poolt toimepandavasse ühiskonnaohtlikusse käitumisse, s. t. nii tema teo või tegevusetuse objektiivsesse külge kui ka objekti. Sellest järeldub, et kuriteoga puutuja vastutusele võtmiseks on kõigepealt vajalik, et ta oleks teadlik teise isiku kuriteo konkreetsetest asjaoludest. Teise isiku kuriteo koosseisu tunnustest teadaolemine on seega kuriteoga puutumuse subjektiivse külje üks vajalik tunnus, sealjuures aga mitte ainus tunnus.

Kuriteoga puutumuse subjektiivset külge iseloomustab samuti isiku teatud psüühiline suhtumine oma teosse või tegevusetusse. Isik, kes on teadlik teise isiku kuriteost, võib seda variata, *resp.* sellest mitte teatada kas tahtlikult või ettevaatamatult. Ettevaatamatus esineb näiteks neil juhtudel, kui sündmuspaigale kutsutud manukas, olles teadlik toimepandud kuriteost, hävitab ettevaatamatuse tõttu olulise asitõendi, mille tagajärjel kriminaalasi tuleb lõpetada süütõendite puudulikkuse tõttu, või isik, kes sai kindlasti teada rahamärkide võltsimise ettevalmistamisest, unustab sellest teatada võimuorganitele.

Ettevaatamatu puutumuse küsimuse lahendamisel nõukogude

⁶⁵ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1952, № 3, lk. 26—27; samuti vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1949, № 3, lk. 24; № 5, lk. 19.

kriminaalõiguses tuleb arvestada nii kehtivat kriminaalseadusandlust kui ka kuriteoga puutumuse olemust.

Kehtiv kriminaalseadusandlus paneb teatamise kohustuse kodanikele ainult seoses teiste isikute tahtlike kuritegudega. Samuti tunnistab kehtiv kriminaalseadusandlus kihutajate ja kaasaaitajate, sealhulgas ka varjajate kriminaalvastutust ainult nende poolt tahtlikult toimepandud tegude eest, lugedes kuriteole ettevaatamatu kihutamise ja kaasaaitamise mittekuriteoliseks, sõltumata nende tegude ühiskonnaohtlikkusest. Kui seaduseandja ei loe kuriteoks ettevaatamatut kihutamist ja kaasaaitamist, siis oleks eba-järjekindel tunnustada kuriteoks ka ettevaatamatut puutumust. Sellisel küsimuse lahendusel puuduks karistuspoliitiline loogika. Seepärast on õige asuda seisukohale, et puutumus on alati tahtlik kuritegu.

Kuriteoga puutuja tahtluse sisusse kuulub seega, esiteks, teise isiku poolt ettevalmistavast või toimepandud kuriteost teada-olemine; teiseks, teadlikkus sellest, et tema oma teoga varjab kurjategijat või selle poolt toimepandud kuritegu, või sellest, et tema oma tegevusetusega jätab ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost võimuorganitele teatamata. Et kuriteoga puutumuse lõpuleviidud koosseisus ei ole objektiivsest küljest vaja kahjuliku tagajärje esinemist, siis ei ole obligatoorne ka selle tagajärje ettenägemine.

Mis puutub kuriteoga puutuja teo või tegevusetuse eesmärgi, siis moodustab see puutumuse subjektiivse külje vajaliku tunnuse mitte kõigi puutumuse liikide puhul, vaid ainult varjamise puhul.

Kuriteoga puutumuse subjektiivse külje seisukohalt pole oluline, mis motiivil puutuja paneb toime vastava teo või tegevusetuse. Nii võib näiteks isik varjata kurjategijat või tema kuritegu (*resp.* sellest mitte teatada) suguluslikel, omakasu jt. motiividel.

Kehtiva kriminaalseadusandluse järgi ei tarvitse kuriteoga puutujad olla teadlikud kuritegu ettevalmistanud või toimepannud isiku tegude ja kavatsuste iseloomust, mis on suunatud kuriteo varjamisele. Samuti ei ole nõutav, et kuriteo toimepanija oleks teadlik tema käitumisega seoses oleva puutumuse olemasolust. Nii võib kuriteo ettevalmistamise või lõpuleviidud kuriteo toimepanija olla mitteteadlik sellest, et tema kuriteost on teadlikud teised isikud, kes ei teata sellest võimuorganitele. Niisamuti pole varjamise koosseisus nõutav, et kuriteo toimepanija oleks teadlik tema kuriteo varjamisest teiste isikute poolt.

Seega ei nõua kuriteoga puutumus subjektiivsest küljest kuriteoga puutuja ja kuriteo toimepanija vastastikust teadlikkust, nagu see esineb kuriteost osavõtmisel. Sellega on osaliselt seletatav ka kuriteoga puutuja väiksem süü kui kuriteost osavõtjal, kes tegutseb vastastikusel teadmisel kuriteo täideviijaga.

Mis puutub kokkuleppesse kuriteo toimepanijate ja kuriteoga puutujate vahel, siis võib see aset leida ainult pärast kuriteo

lõpuleviimist. Kui kuriteoga puutujad annavad juba siis lubaduse mitte teatada või varjata kuritegu, kui rünne veel pole lõppenud, siis tuleb nende käitumist kvalifitseerida sellest kuriteost osavõtmissena, mitte aga puutumusena.

Eespool käsitletust nähtub, et 1) kuriteoga puutujad peavad olema teadlikud teise isiku poolt ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost; 2) kuriteoga puutujad ei tarvitse olla teadlikud kuriteo toimepanijate tegude ja kavatsuste iseloomust, mis on suunatud kuriteo varjamisele; 3) kuriteoga puutumuseks ei ole obligatoorne, et kuriteo toimepanija oleks ise teadlik tema kuriteoga puutujate käitumisest.

III peatükk

KURITEOGA PUUTUMUSE LIIGID NÕUKOGUDE KRIMINAALOIGUSES

1. VARJAMINE

§ 7. Varjamise objekt

Varjamine leiab aset alati pärast kuriteo toimepanemist, seega siis, kui selle kuriteo vahetu objekt on juba kahjustatud või kahjustamise ohtu asetatud. Seepärast erinevalt ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamisest ei saa varjamise vahetuks objektiks olla varjatava kuriteo vahetu objekt.

Varjamise ühiskonnaohtlikkus seisneb peamiselt selles, et ta takistab sotsialistliku riigi võitlust kuritegevuse likvideerimise eest.

Nõukogude riik, tunnistades varjamise kuriteoks, hoiatab kriminaalkaristuse ähvardusel isikuid, kes püüavad varjata kurjategijaid või nende kuritegusid ning sunnib kuriteo toimepanemist kavatsevaid isikuid loobuma arvestamast, et neid keegi varjab. Sealjuures on riigi eesmärgiks efektiivse võitluse kindlustamine kuritegevuse likvideerimise eest.

§ 8. Varjamise subjekt

Eespool selgus, et kuriteoga puutumuse subjekti iseloomustavad teatud spetsiifilised tunnused. Need tunnused on iseenesest mõistagi olulised ka varjamise subjekti iseloomustamisel. Varjamise puhul tekib aga veel iseseisev probleem seoses varjamise subjekti vanusepiiri küsimusega. Nimelt, kas varjamise subjekti vanusepiir määratakse kindlaks varjatava kuriteo subjekti vanusepiiriga või mitte.

Vastavalt kehtivale seadusandlusele võetakse isikud kriminaalvastutusele üldreeglina alates 14 aasta vanusest. Kaheteistkümnest eluaastast algab kriminaalvastutus ainult seaduses spetsiaalselt ettenähtud kuritegude toimepanemisel. „Alaealisi alates kaheteistkümnest aasta vanusest, kes on süüdi varguste toimepanemises, vägivallas, kehavigastuste või vigastuste tekitamises, tapmises või

tapmiskatses võtta kriminaalkohtulikule vastutusele kõigi kriminaalkaristusvahendite kohaldamisega", märgitakse NSV Liidu KTK ja RKN 7. aprilli 1935. a. määruses „Võitlusabinõudest kuritegevusega alaealiste keskel." NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 10. detsembri 1940. a. seadlusega nähti ette vastutus alates 12 aasta vanusest ka alaealiste suhtes, kes on süüdi tegude toimepanemises, mis võivad tekitada rongiõnnetusi.

Et NSV Liidu KTK ja RKN 7. aprilli 1935. a. määruses loetletud kuritegude hulgas nähakse *expressis verbis* ette vastutus tapmiskatse eest, siis mõned kohtuorganid asusid seisukohale, et kriminaalvastutus algab 12 aasta vanusest ainult seaduses ettenähtud kuritegude lõpuleviimise korral, välja arvatud tapmiskatse.

Kui tunnistada printsipis õigeks nimetatud seisukoht, siis tähendaks see seda, et ka 7. aprilli 1935. a. nimetatud määruses ettenähtud kuritegudest osavõtmisel, *resp.* varjamisel vastutavad isikud alates 14 aasta vanusest, sest eriosa koosseis ei hõlma kuriteost osavõtmist.

Viimati märgitud seisukoht ei oleks aga õige.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium, tõlgendades 7. juuli 1941. a. seadlusega NSV Liidu KTK ja RKN 7. aprilli 1935. a. määrust, seletas, et nimetatud määrust tuleb kohaldada täpselt vastavuses selle määruse teksti ja 1924. a. „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialustega."

Et NSV Liidu KTK ja RKN 7. aprilli 1935. a. määrus ei näe ette erandeid kuriteost osavõtjate vastutuse suhtes, siis tuleb asuda seisukohal, et nimetatud määrust tuleb kohaldada täpselt vastavuses ka „Põhialuste" § 12, mille järgi karistust kohaldatakse mitte ainult kuriteo täideviijatele, vaid ka kuriteost osavõtjatele. Järelikult, ka kuriteost osavõtjad vastutavad 7. aprilli 1935. a. määruse järgi alates 12 aasta vanusest. Et meil kehtiva KrK järgi on varjamine võrreldatav vastutuselt osavõetuga, siis NSV Liidu KTK ja RKN 7. aprilli 1935. a. määruses ettenähtud kuritegude varjamisel isikud vastutavad samuti alates 12 aasta vanusest. Sama on printsipis kehtiv ka NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 10. detsembri 1940. a. seadluses ettenähtud kuriteo varjamisel.

Teisiti tuleb küsimus lahendada Ukraina NSV ja Gruusia NSV kriminaalseadusandluses. Nende liiduvabariikide kriminaalkoodeksid näevad ette vastutuse varjamise kui puutumuse eest KrK eriosas iseseisvate koosseisudena. Järelikult, nende liiduvabariikide kriminaalkoodeksite järgi algab varjajate vastutus eranditult alates 14 aasta vanusest.

§ 9. Varjamise objektiivne külg

Varjamine erineb mitteteatamisest sellega, et ta väljendub aktiivses käitumises, teatud tegude toimepanemises.

Nõukogude kriminaalõiguse teoorias on valitsevaks seisu-

kohaks, et varjamine on alati aktiivne käitumine — tegu, mis on suunatud kurjategija või tema poolt toimepandud kuriteo varjamisele.⁶⁶ Kuriteo või kurjategija varjamist tegevusetusega peavad võimalikuks ainult mõned autorid.⁶⁷

Kehtivat kriminaalseadusandlust ja kohtupraktikat silmas pidades tuleb asuda seisukohale, et mitte igasugune aktiivne käitumine, mis võib raskendada kuriteo avastamist või kurjategija leidmist, ei ole vaadeldav varjamise objektiivse külje tunnusena.

Varjamine kui puutumuse üks liik on meil kehtivas kriminaalkoodeksis võrrutatud vastutusest kuriteost osavõtmisega kui lisandiga eriosa koosseisule. Sellest nähtub, et varjamist käsitlev kriminaalkoodeksi üldosa norm on erandlik norm ning ei kuulu laiendavale tõlgendamisele. Järelikult, varjamise koosseisu tuvastamisel on vaja arvestada neid konkreetseid tunnuseid, mis on ette nähtud üldosa vastavas paragrahvis. Kui isiku tegu ei vasta üldosas ettenähtud varjamise objektiivse külje tunnustele, siis ei ole ka varjamise koosseisu.

KrK § 17 nähtub, et varjamisena tuleb käsitleda kurjategija või kuriteo jälgede varjamist, s. t. ainult sellist aktiivset käitumist, nagu peitmist, hävitamist, muutmist jts. tegusid, mis kujutavad endast varjamist selle sõna otseses mõttes, mitte aga igasugust aktiivset käitumist, mis pannakse toime seoses teise isiku kuriteoga ning mis samuti võib soodustada kuriteo varjamist.

Simbirtseva tegeles juba mitu kuud kitsede vargusega teistelt külaelanikelt. Tema mees Simbirtsev, olles teadlik naise kuritegudest, tarvitas toiduks varastatud kitsede liha. Madalama astme kohtud leidsid viimase süüdi olevat Simbirtseva poolt toimepandud kuriteo varjamises. NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegium, pidades silmas seda, et Simbirtsevi teo väline akt ei moodusta endast varjamise objektiivset külge, ei leidnud tema teos ka varjamise koosseisu.⁶⁸

Asudes seisukohal, et kuriteo varjamise objektiivse külje moodustab ainult teatud tegu, tuleb varjamist kui tegu eristada nende tegude lubamisest, mis leiab aset küll pärast kuriteo toimepanemist, kuid siiski enne selle varjamist. Et kuriteo varjamise lubamine pärast kuriteo toimepanemist ei moodusta endast varjamise objektiivset külge, siis pole ka mingisugust alust kvalifitseerida

⁶⁶ Nimetatud seisukoht on leidnud kinnitust ka kohtupraktikas (vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1949, № 3, lk. 23; № 6, lk. 25; № 12, lk. 17; 1950, № 4, lk. 11).

⁶⁷ Vt. A. A. Пионтковский, В. Д. Меньшагин, Курс советского уголовного права, lk. 326.

⁶⁸ Vt. NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegiumi 24. veebruari 1945. a. määrust Simbirtsevi asjas («Судебная практика Верховного суда СССР 1945», вып. III [XIX], Москва, 1946, lk. 9); samuti vt. NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegiumi 4. oktoobri 1944. a. määrust Zeinalovi jt. asjas («Судебная практика Верховного суда СССР 1945», вып. I [XVII], Москва, 1946, lk. 10).

sellist lubaduse andmist ennast kuriteo või kurjategija varjamisena.

Isik, kes annab kurjategijale pärast kuriteo toimepanemist lubaduse varjata tema kuritegu, kuid hiljem keeldub selle lubaduse täitmisest, vabaneb vastutusest vabatahtliku loobumise tõttu, mis leiab aset varjamise ettevalmistamise staadiumis. Tuleb aga märkida, et selline isik võib vastutada, kuivõrd ta oli kindlasti teadlik toimepandud kuriteost, sellest kuriteost mitteteatajana, kui mitte teatamine oli seaduses ette nähtud kuriteona. See seisukoht on leidnud kinnitust ka NSV Liidu Ülemkohtu praktikas.⁶⁹

Kõigis liiduvabariikide kehtivais kriminaalkodekseis nähakse ette kaks varjamise vormi: 1) kurjategija varjamine ja 2) kuriteo jälgede varjamine.

Kurjategija all mõistetakse mitte ainult isikut, kes viis vahelehtide eriosa koosseisus ettenähtud kuriteo, vaid ka isikut, kes pani toime kuriteolise eeltegevuse. Samuti on kurjategijana käsitletav ka kuriteost osavõtja. Sealjuures ei ole oluline, kas kurjategija varjamine toimub enne kuriteo avastamist või pärast seda.

Kurjategija isiku varjamine võib toimuda mitmesugusel viisil, näiteks, kurjategijale varjupaiga andmisega või tema peitmisega kinnivõtjate eest, ennast varjava kurjategija varustamisega rõivaste ja toiduainetega jts. tegudega, mis kujutavad endast varjamine selle sõna otseses mõttes. Kurjategija varjamise soodustamine või varjamisele kaasaaitamine mõnel muul teel, näiteks lubamisega, nõuandega, juhatusel, võimuorganitele valetamisega jts. tegudega ei moodusta varjamise kui puutumuse objektiivset külge. Sellised teod võivad moodustada küll KrK eriosas ettenähtud mõne teise kuriteo, näiteks valetunnistuse, mitte aga KrK § 17 ettenähtud varjamise.

Peale kurjategija varjamise räägitakse kehtivates liiduvabariikide kriminaalkodeksites ka kuriteo jälgede varjamisest. Mida mõista „kuriteo jälgede“ all, selles küsimuses ei ole nõukogude juriidilises kirjanduses selgust. Nii ei ole kriminalistika seisukohalt täpne rääkida kuriteo jäljest, sest kriminalistikas mõistetakse jälje all selle sõna kitsamas tähenduses ühe eseme tunnuste kajastumist teisel esemel.

Kohtupraktika mõistab kuriteo jälgede varjamise all laialdast tegude ringi. Siia kuulub ka kuriteo toimepanemise riistade ja kuriteolisel teel saadu varjamine.⁷⁰

Tekib kahtlus, kas on õige viia sellised teod nagu kuriteo riistade ja kuriteo läbi saadu varjamine kriminaalseaduses ühise termini alla „kuriteo jälgede“ varjamine. See on otseses vastuolus VNFSV KrPK § 66, mis eristab selgesti kuriteo riistad kuriteo jälgedest. Veelgi ebaõigem oleks kuriteo läbi saadud vara (kaup,

⁶⁹ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1948, вып. VI, lk. 6—7.

⁷⁰ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР 1945», вып. III (XIX), Москва, 1946, lk. 9—10.

raha jne.) arvata kuriteo jälgede mõistesse. A. N. Trainin, näidates kuriteo jälgede mõiste sellise laiendamise lubamatust, märgib õigesti, et sel juhul tuleks KrK § 164 ettenähtud varastatu teadvalt ostmise puhul rääkida ka kuriteo „jälgede” ostmisest.⁷¹

Ülalkäsitletust nähtub, et kehtivates liiduvabariikide kriminaalkodeksites antud kuriteo varjamise vormide loetelu on puudulik ja ebatäpne. Nende puuduste kõrvaldamiseks tuleks kas 1) täiendada varjamise vormide loetelu, muutes selle ammendavaks, või 2) loobuda üldse seaduses kuriteo varjamise üksikute vormide loetelust.

Nõukogude kriminaalõiguse teooria tunnustab järgmisi kuriteo varjamise vorme: 1) kuriteo riistade varjamine, 2) kuriteo jälgede varjamine ja 3) kuriteo läbi saadu varjamine. Tuleb aga kahelda, kas ka selline loetelu hõlmab kõiki kuriteo varjamise juhte. Näiteks kuidas kvalifitseerida isiku tegu, kui isik kuriteo varjamise eesmärgil kõrvaldab kurjategija poolt sündmuspaigale kaotatud monogrammiga portsigari, mida ei kasutatud kuriteo toimepanemise riistana ning millel ei olnud sõrme- ja muid jälgi. On selge, et portsigar ei ole antud juhul kuriteo toimepanemise riistaks, kuriteo läbi saadud esemeks, ega ka esemeks, millel leidub kuriteo jälgi. Portsigar on antud juhul üheks asitõendiks, mis ei ole ei kuriteo riistaks, jäljeks ega ka kuriteo läbi saaduks. Sellele vaatamata poleks aga õige eitada, et asitõendite varjamine on kuriteo varjamise üheks vormiks. Sellest nähtub, et ka kriminaalõiguse teoorias antud kuriteo varjamise vormide loetelu ei ole ammendav.

Arvestades seda, et varjamine võib aset leida mitmesugustes vormides ning neid vorme seaduses loetleda ei ole kerge, peame otstarbekohasemaks loobuda seaduses nende loetelust. Varjamise koosseisu konstrueerimisel võiks piirduda vaid 2 varjamise põhivormi äramärgimisega: 1) kurjategija varjamine ja 2) kuriteo varjamine.

§ 10. Varjamise subjektiivne külg

Meil kehtiv KrK, nagu juba eespool nägime, võrrutab varjamise vastutuselt kuriteost osavõtmisega (kaasaaitamisega). Sellest järeldub, et varjamise koosseisuks on subjektiivsest küljest vajalik, et isik tegutseks tahtlikult.

Ettenägemine kui tahtluse element peab varjamise puhul sisaldama esiteks isiku teadlikkuse sellest, et tema oma teoga varjab kurjategijat või selle kuritegu, näiteks annab kurjategijale varjupaika, muudab tema välimust, hävitab sündmuspaigal asitõendeid, peidab kuriteo läbi saadud esemeid jne.; teiseks teadlikkuse sellest, millist liiki kuritegu või millise kuriteo liigi toimepanijat ta varjab, näiteks teadlikkuse sellest, et ta peidab isikut, kes pani

⁷¹ Vt. A. H. Т р а й н и н, Учение о соучастии, lk. 140.

toime kvalifitseeritud tahtliku tapmise, või varjab enda juures organiseeritud grupi poolt riisutud kolhooslikku omandit jne.

Kui isiku teatud teod ainult objektiivselt aitasid kaasa teise isiku kuriteo varjamisele, ilma et isik oleks olnud üldse teadlik, et tema oma teoga varjab kurjategijat või selle kuritegu, siis sel juhul puudub varjamise subjektiivne külg ning järelikult ka varjamise koosseis. Isik ei vastuta neil juhtudel üldse või vastutab siis mõne teise iseseisva kuriteo toimepanemise eest, näiteks kuriteo eest, mis on ette nähtud kriminaalkoodeksi ametialaste kuritegude paragrahvides.⁷²

Nagu juba tähendasime, peab varjaja olema teadlik ka sellest, millist liiki kuritegu ta varjab. Varjajat, kellel puudub teadmine, millist liiki kuriteo pani toime kurjategija, ei või võtta kriminaalvastutusele toimepandud kuriteo varjamise eest. Isik võib vastutada ainult selle kuriteo varjamise eest, mis oli hõlmatud tema tahtlusest. See seisukoht on leidnud samuti kinnitust kohtupraktikas.

Nii asus NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegium 17. oktoobri 1951. a. määruses Simonjani asjas seisukohale, et kuivõrd Simonjan ei olnud teadlik, et ta aitab realiseerida röövitud vara, siis uurimiseorganid kvalifitseerisid põhjendatult tema teo riisumisele, mitte aga röövimisele kaasaaitamisena (varjamisena).⁷³

Edasi, varjamine eeldab subjektiivsest küljest, et isik tegutses tahtlikult eesmärgiga varjata kurjategijat või selle kuritegu. Nimetatud seisukoht on leidnud kinnitust ka NSV Liidu Ülemkohtu praktikas.

Amuuri basseini liinikohus mõistis õigeks Zujevi, kes oli võetud kriminaalvastutusele NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadluse „Kodanike isikliku omandi kaitse tugevdamise kohta” § 1 lg. 2 järgi. Liinikohtu otsusele esitas prokurör protesti, taotledes otsuse tühistamist.

Zujevit süüdistati selles, et tema, olles pealtnägijaks, kui Sintsov riisus Lepehhinilt rahakoti rahaga, võttis rahakoti enda kätte ja varjas seda, mille eest pidi saama endale poole riisutud rahast. NSV Liidu Ülemkohtu Veetranspordi Kolleegium 19. märtsi 1948. a. määruses asus seisukohale, et liinikohtu otsus Zujevi asjas on õige ning prokuröri protest ei kuulu rahuldamisele järgmistel põhjustel: asjas oli küll tuvastatud, et Zujev tõepoolest võttis enda kätte Sintsovi poolt riisutud rahakoti koos raha ja dokumentidega, kuid asjas ei olnud millegagi tõendatud, et Zujevil oli kavatsetud varjata riisumist ja riisutud raha pooleks jagada kurjategijaga.

⁷² Vt. NSV Liidu Ülemkohtu Raudteekolleegiumi 14. märtsi 1949. a. määrust Ramzina asjas («Судебная практика Верховного суда СССР», 1949, № 6, lk. 26); samuti NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegiumi 24. novembri 1954. a. määrust Zambajevi asjas («Социалистическая законность», 1955, № 2, lk. 93).

⁷³ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1952, № 3, lk. 26—27.

Kolleegium näitas, et Zujevi seletus, mille järgi tema võttis rahakoti enda kätte kannatanule tagastamise eesmärgil, ei ole millegagi ümber lükatud, vaid see on leidnud kinnitust ka teiste tõenditega. Et Zujevil puudus riisumise varjamise eesmärk, siis NSV Liidu Ülemkohtu Veetranspordi Kolleegium ei leidnud tema teos varjamise koosseisu.⁷⁴

§ 11. Lõppjäreldusi

Eespool käsitletust järeldeb, et varjamise kui puutumuse probleemi õigeaks lahendamiseks seadusandluses tuleb silmas pida järgmisi asjaolusid:

1. Kuriteo ja kurjategija varjamist kui puutumuse ühte liiki ei või ära segada kuriteost osavõtmisega.

2. Varjamine on isiku tahtlik tegu, mis leiab aset pärast kuriteo toimepanemist ja mis takistab sotsialistliku riigi võitlust kuritegevuse likvideerimise eest.

Varjamise ühiskonnaohtlikkus ja selle aste määratakse eelkõige ja peamiselt varjatava kuriteo ühiskonnaohtlikkuse ja selle astmega.

3. Varjamine kui puutumuse üks liik on mõeldav seoses teise isiku ja kuriteoga, sõltumata sellest, kas see on toime pandud tahtlikult või ettevaatamatult; sõltumata sellest, kas tegemist on lõpuleviidud kuriteoga või selle ettevalmistuse või katsega.

Siiski kuriteole omase ühiskonnaohtlikkuse omandab varjamine mitte seoses teise isiku ja kuriteolise käitumisega, vaid ainult seoses teatud kuriteolise teo või tegevusetusega. Seepärast ei ole otsustarbekohane näha ette kriminaalvastutust varjamise eest üldises vormis kõigi kuritegude kohta. Kriminaalseaduses peab olema kindlaks määratud, milliste kuritegude varjamine on karistatav.

Varjamise küsimus tuleks uues kriminaalkodeksis lahendada järgmiste printsiipide järgi:

1. KrK üldosas peaks olema paragrahv, kus antakse varjamise definitsioon, mis võiks olla järgmine:

„Varjamiseks nimetatakse kuriteo või kurjategija varjamist selle eesmärgil, et kuritegu jääks avastamata või kurjategija vabaneks seaduses ettenähtud karistusest.”

Edasi peaks olema üldosas kindlaks määratud, et ette mitte lubatud varjamine on karistatav ainult koodeksi eriosas spetsiaalselt ettenähtud juhtudel.

KrK üldosas peaks olema ka norm, mis ütleb, et ettelubatud varjamine on kuriteo toimepanemisele kaasaaitamine ning toob

⁷⁴ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1949, № 6, lk. 30. Printsibiis sama seisukohta väljendas NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegium 13. veebruari 1950. a. määruses Smoljavetsi jt. asjas (vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1950, № 4, lk. 11–12).

kaasa kriminaalvastutuse normide järgi, mis reguleerivad vastutust kuriteost osavõtmise eest.

2. Vastutust varjamise eest reguleerivad normid tuleks paigutada kriminaalkodeksi eriosa samadesse peatükkidesse, kus on ette nähtud ka vastavad kuriteod, millede varjamine on karistatav.

3. Eriti ohtlike kuritegude puhul tuleks lugeda karistatavaks mitte ainult lõpuleviidud kuriteo ja selle täideviija varjamine, vaid ka kuriteolise eeltegevuse ning kuriteost osavõtjate varjamine. Karistuste diferentseerimine mainitud varjamise liikide eest näib olevat seaduses otstarbekohane.

Eriti ohtlike kuritegudena tuleks mõista vähemalt kõiki neid kuritegusid, mille ettevalmistamisest mitteteatamine on kriminaal-seaduse järgi karistatav.

Vähemohhtlike kuritegude puhul tuleks tunnistada karistatavaks ainult lõpuleviidud kuritegude ning nende täideviijate varjamine.

4. Kuriteo varjamise eest seaduses ettenähtud karistuse ülem-määr ei tohiks ületada varjatava kuriteo eest ettenähtud sankt-siooni ülemmäära.

2. MITTETEATAMINE

§ 12. Mitteteatamise objekt

Ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost mitteteatamise ohtlikkus seisneb selles, et ta takistab Nõukogude riigi võitlust eel-kõige ohtlikemate kuritegudega.

Kodanike poolt ettevalmistatavaist kuritegudest vastavatele organitele teatamisel on suur tähtsus kuritegude toimepanemise võimaluste loomise takistamisel. Ettevalmistatavast kuriteost õige-aegne teatamine võimuorganitele võib ära hoida eriti ohtlike kuri-tegude, nagu terroristliku akfi, bandiitliku kallaletungi, röövi-mise jne. lõpuleviimise. Ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamise ohtlikkus on tingitud seega eelkõige sellest, et see kahjustab mitte ainult Nõukogude riigi võitlust kuritegevusega, vaid on suunatud ka nende konkreetsete huvide vastu, mida ettevalmistatav kuritegu ründab.

Toimepandud kuriteost mitteteatamine leiab aset alati pärast vastava kuriteo lõpuleviimist, seega siis, kui selle kuriteo vahetu objekt on juba kahjustatud või kahjustamise ohtu asetatud. See-pärast ei saa toimepandud kuriteost mitteteatamise vahetuks objek-tiks olla enam need konkreetsete huvid, mida ründab toimepandud kuritegu. Toimepandud kuriteost mitteteatamise ohtlikkus seisneb selles, et isik ei abista vastavaid organeid toimepandud kuriteo avastamisel ja kurjategija leidmisel, kahjustades sel teel Nõu-kogude riigi huvisid võitluses kuritegevuse likvideerimise eest.

§ 13. Mitteteatamise subjekt

Mitteteatamise subjekti iseloomustamisel tuleb silmas pidada kõiki kuriteoga puutumuse subjekti spetsiifilisi tunnuseid, mida vaadeldi juba eespool.

Kehtivas kriminaalkodeksis ettenähtud mitteteatamise eest vastutavad isikud alates 14 aasta vanusest. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadluste „Kriminaalvastutuse kohta riigi- ja ühiskonnavara riisumise eest” § 5 ja „Kodanike isikliku omandi kaitse tugevdamise kohta” § 3 näevad ette mitteteatamise eest karistusena vabadusekaotuse või asumisele saatmise. Et aga asumisele saatmist võib kohaldada kehtiva kriminaalseadusandluse järgi ainult isikute suhtes, kes on vähemalt 16 aastat vanad, siis tõusetub küsimus, kas sellest ei järeldu, et NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. nimetatud seadlustes ettenähtud mitteteatamise eest vastutavad isikud alates 16 aasta vanusest.

Sellise järelduse tunnustavad õigeks I. Gorelik⁷⁵ ja P. Mišunin.⁷⁶

Mõned teised autorid aga ei nõustu sellega ning asuvad seisukohal, et ka nendel juhtudel algab vastutus mitteteatamise eest alates 14. eluaastast. See asjaolu, et 14—16 aasta vanuste isikute suhtes ei saa kohaldada asumisele saatmist, ei olevat oluline, sest nende suhtes võivat sel juhul kohaldada vabadusekaotust.^{76a} Selline argumentatsioon ei ole aga küllalt veenev, sest vaevalt oleks õige arvata, et seaduseandja pidas vajalikuks kohaldada kuni 16 aastaste alaealiste suhtes ainult vabadusekaotust kui asumisele saatmisest raskemat karistust, võimaldades samal ajal üle 16 aasta vanuseid isikuid karistada liigilt kergema karistusega. Seepärast tuleb õigemaks lugeda esimesena nimetatud seisukoht.

§ 14. Mitteteatamise objektiivne külg

Mitteteatamine väljendub objektiivsest küljest ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost vastavatele organitele teatamatajäätmises. Isik, kes saab kindlasti teada ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost, peab sellest teatama vastavatele organitele. Sellega seoses tõusetub kõigepealt küsimus, millises vormis ja ulatuses peab isik teatama temale kindlasti teadaolevast kuriteost.

⁷⁵ Vt. И. Горелик, Ответственность недоносителей по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., «Социалистическая законность», 1950, № 12, lk. 30.

⁷⁶ Vt. П. Мишунин, Ответственность недоносителей по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., «Социалистическая законность», 1952, № 11, lk. 25.

^{76a} Vt. В. Г. Смирнов, Понятие прикосновенности по советскому уголовному праву, Диссертация, lk. 290.

Mis puutub kuriteost teatamise vormi, siis seaduses ei ole selle kohta mingisuguseid sätteid. Kriminaalõiguse teoorias on asutud seisukohale, et teatamine võib toimuda igasuguse arusaadava vahendi abil, näit. suuliselt, kirjalikult, telefoni teel jne.

Teatamine peab olema tehtud sellises vormis, et vastavatel organitel oleks teada ka teate autor. Seaduseandja, tunnistades kuriteost teatamise iga kodaniku kohustuseks, peab silmas mitte ainult ettevalmistatava või toimepandud kuriteo teatavakstegemise fakti ennast, vaid seda, et selline teatavakstegemine ka tegelikult abistaks uurimise- ja kohtuorganeid ettevalmistatavate kuritegude lõpuleviimise ärahoidmisel või toimepandud kuritegude avastamisel ja kurjategijate paljastamisel. Asudes seisukohal, et isiku vabanemiseks vastutusest mitteteatamise eest piisab ainult kuriteost teatamise faktist, ilma et vastavad organid saaksid teada, kes on teataja, vähendaksime mitteteatamise instituudi osa võitluses eriti ohtlike kuritegudega. Uurimise- ja kohtuorganid, saades teada kuriteost, kuid samal ajal mitte teades teataja isikut, võivad kaotada võimaluse koguda küllaldaselt tõendeid kuriteo avastamiseks ja kurjategijate kriminaalvastutusele võtmiseks.

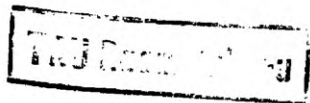
Teatamise vormi küsimusega on tihedalt seotud kuriteost teatamise mahu ehk ulatuse küsimus. Nimetatud küsimus on tähtis seetõttu, et võivad esineda juhud, kus isik, püüdes vabaneda kriminaalvastutusest, teatab vastavatele organitele ainult ühe osa andmetest kuriteo toimepanemise kohta.

Isik, kes on kindlasti teadlik ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost, peab teatama sellest vastavatele organitele alati täies ulatuses. Teatamine peab sisaldama esiteks neid andmeid, mis iseloomustavad kuriteo objekti. Teiseks, andmeid, mis võimaldavad teha vastavaid järeldusi kuriteo subjektide kohta, näiteks nende arv või isegi nimed, elukoht, eritundemärgid jne. Kolmandaks peab iga teatamine sisaldama andmeid, mis iseloomustavad kuriteolist käitumist ennast, selle toimepanemise viisi, kohta, aega jne. Seega peab isik teatama mitte ainult nendest asjaoludest, mis kirjeldavad ühte või teist kuriteo koosseisu tunnust, vaid ka sellistest andmetest, mis ei iseloomusta vastava kuriteo koosseisu tunnuseid, mis on aga olulised antud kuriteo avastamise ja tõendamise seisukohalt.

Isik on kohustatud teatama vastavatele organitele mitte ainult nendest asjaoludest, mis käivad kuriteo toimepanemise kohta, vaid ka nendest asjaoludest, mis käivad kurjategija, tema asukoha või kuriteo läbi saadud vara asukoha kohta.⁷⁷

Sõltumata sellest, kas tegemist on ettevalmistatava või juba toimepandud kuriteoga, peab isik sellest teatama mitte ainult täies ulatuses, vaid ka õigeaegselt. Ainult viimase nõude silmas-

⁷⁷ Vt. NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 1. detsembri 1950. a. määrust Tepljakovi asjas («Судебная практика Верховного суда СССР», 1951, № 2, lk. 7—8).

pidamisel võib kuriteost teatamine efektiivselt kaasa aidata kuriteo lõpuleviimise takistamisele või toimepandud kuriteo avastamisele.

Mida mõista õigeaegse teatamise all, see on kriminaalõiguse teoorias diskuteeritav. Rääkides kuriteost teatamise õigeaegsusest, mõeldakse ajavahemikku isiku poolt ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost teadasaamise momendi ning momendi vahel, mil isik vastutab juba kuriteost mitteteatamise eest. Seega küsimus teatamise õigeaegsusest on ühtlasi ka mitteteatamise eest vastutuse saabumise momendi kindlaksmääramise küsimus.

Küsimuse otsustamisel, kas kuriteost teatamine oli õigeaegne või mitte, tuleb arvestada eelkõige seda, millal kodanik sai kindlasti teadlikuks kuriteo faktist, sest alles sellest momendist tekib tal teatamise kohustus.

Juriidilises kirjanduses on asutud seisukohale, et ettevalmistatavast kuriteost peab teatama sellise aja jooksul, millal vastavad organid võivad võtta veel tarvitusele abinõusid selle kuriteo lõpuleviimise ärahoidmiseks.⁷⁸

V. Papitašvili märgib, et ettevalmistatavast riisumisest peab alati teatama enne riisumise toimepanemist. Ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamise eest vastutuse saabumise momendiks olevat ettevalmistatava kuriteo lõpuleviimise moment.⁷⁹

Nimetatud seisukohad ei ole aga õiged. Nendest juhindumine võib tegelikult viia mitteteatajate objektiivsele vastutusele, sest paljudel juhtudel ei ole isikul võimalik teatada ettevalmistatavast kuriteost enne selle lõpuleviimist. Teatud juhtudel sunnib see isikut lõplikult loobuma „hilinemise” kartusel teatamisest üldse.

Ettevalmistatavast kui ka toimepandud kuriteost tuleb teatada esimesel võimalusel pärast kuriteost teadasaamist. Isikute suhtes, kes seda nõuet ei täida, tuleb kriminaalvastutuse küsimuse otsustamisel arvestada neid põhjusi, miks nad ei teatanud kuriteost esimesel võimalusel. Sõltuvalt konkreetsetest asjaoludest võib neil juhtudel isik vabaneda vastutusest KrK § 8 järgi. Nii ei ole vajadust võtta kriminaalvastutusele isikut, kes teatab ettevalmistatavast või toimepandud riisumisest vabatahtlikult, kuid teatud hilinemisega seetõttu, et ta algul kahtles oma kohustuse täitmises, hiljem aga mõtles sügavalt järele ja otsustas siiski kuriteost teatada. Sel juhul on tegemist tegeva kahetsusega pärast mitteteatamise koosseisu teostamist, mis annab võimaluse isiku vabastamiseks karistusest või karistuse kergendamiseks.

Kodanikud on ise kohustatud oma initsiatiivil informeerima vastavaid organeid neile teadaolevatest kuriteo faktidest.

⁷⁸ Vt. Г. Н. Александров, Ответственность за недонесение по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., Москва, 1951, lk. 11. И. Горелик, *op. cit.*, lk. 29.

⁷⁹ Vt. В. Папиташвили, Соучастие в хищении социалистической собственности и недоносительство о хищении, «Социалистическая законность», 1952, № 9, lk. 10.

Kui kodanik on kutsutud tunnistajana ülekuulamisele ja alles siis teatab täielikult võimuorganitele temale teada olevast kuriteost, tuleb tema tunnistust vaadelda vaid asjaoluna, mis tingib isiku kergemini karistatavuse. Mitteteatamise koosseis puudub sellistel juhtudel ainult siis, kui isikul ei olnud reaalselt võimalust teatada kuriteost oma initsiatiivil enne tema tunnistajana ülekuulamist.⁸⁰

Kehtiv kriminaalseadusandlus nõuab, et kodanikud teataksid ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost vastavatele organitele. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadlustes „Kriminaalvastutuse kohta riigi- ja ühiskonnavaara riisumise eest” ja „Kodanike isikliku omandi kaitse tugevdamise kohta” räägitakse otseselt võimuorganitele teatamisest. Teistes mitteteatamist käsitlevates normides (KrK §§ 58¹², 59¹³) ei ole ette nähtud, kellele tuleb kuriteost teatada. Teooria asub seisukohal, et ka neil juhtudel peetakse silmas võimuorganitele teatamist.

Tõusetub küsimus, milliseid organeid tuleb mõista „võimuorganitena”, kellele teatamine kõrvaldab isiku vastutuse mitteteatamise eest.

Nõukogude kriminalistide vaated „võimuorgani” mõiste küsimuses seoses mitteteatamisega võime jagada kahte rühma. Esimesse rühma kuuluvad autorid asuvad seisukohal, et kuna NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 4. juuni 1947. a. seadlustes räägitakse otseselt „võimuorganitele” mitteteatamisest, siis on absoluutselt kohustuslik kuriteost teatada võimuorganitele. Kõigile teistele organitele ja isikutele kuriteost teatamine on kriminaalvastutuse seisukohalt võrdne mitteteatamisega.⁸¹

Teise rühma kuuluvad autorid asuvad seisukohal, et võimuorganite mõistet tuleb tõlgendada mitte kitsalt, nagu tähendaks see ainult prokurööri, uurijat, kohtunikku, miilitsat, kohalikku nõukogu jne., vaid hoopis laiemas tähenduses, arvates siia ka teised autoriteetsed nõukogude organid ning ametiisikud.⁸²

Ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost teatamine vahe- tult võimuorganitele, kelle ülesandeks on pidada võitlust kuritegevusega, on tarvilik sellepärast, et nendel on olemas kõige paremad võimalused ettevalmistatava kuriteo kiireimaks tõkestamiseks või

⁸⁰ Vt. selle kohta NSV Liidu Ülemnõukogu Kriminaalasjade Kohtukolleegiumi 3. novembri 1954. a. määrust Dubrovini jt. asjas («Судебная практика Верховного суда СССР», 1955, № 1, lk. 5—7).

⁸¹ Vt. Б. С. Утевский, Э. А. Вышинская, Практика применения законодательства по борьбе с хищениями социалистического имущества, Москва, 1954, lk. 131—132.

⁸² Vt. А. Васильев, Ответственность по указам Президиума Верховного Совета СССР от 4 июня 1947 г., «Социалистическая законность», 1950, № 11, lk. 19; samuti Б. А. Куринов, Уголовная ответственность за хищение государственного и общественного имущества, Москва, 1954, lk. 119; А. А. Пионтковский, В. Д. Меньшагин, Курс советского уголовного права, lk. 482.

toimepandud kuriteo avastamiseks. Seepärast üldreeglina on nõutav, et iga kodanik teataks kuriteost just võimuorganitele.

Praktikas võib aga esineda juhte, kus isik ei saa mitmesugustel põhjustel kuriteost õigeaegselt teatada prokuratuuri- või uurimiseorganitele, sealjuures võib aga sellest viivitamatult teatada oma otsesele ülemusele või näiteks isikule, kelle kätte on usaldatud materiaalsed väärtused, mida tahetakse riisuda. Ettevalmistatavast kuriteost kiire teatamine vahetule ülemusele või isikule, kelle kohustuseks on takistada antud kuriteo toimepanemist, võib ära hoida ohtliku kuriteo lõpuleviimise ning kahju tekitamise sotsiaallikule ühiskonnale. Oleks täiesti ebaõige karistada isikut, kes kuriteo ettevalmistamisest teatamisega aitas kaasa selle lõpuleviimise ärahoidmisele, üksnes sellepärast, et ta ei pöördunud teatud võimuorganite poole. Sellise nõude kõrvalikaldumatu täitmine võiks teatud juhtudel viia mitte ainult isikute põhjendamatule kriminaalvastutusele võtmisele, vaid ka selliste ettevalmistatavate kuritegude lõpuleviimisele, mida lähematele ametiisikutele teatamisel oleks võinud kergesti vältida.

Võivad esineda ka juhud, kus isik ei teata ettevalmistatavast kuriteost võimuorganitele ega ka teistele isikutele, kuid võtab ise tarvitusele selliseid abinõusid, mille tagajärjel jääb antud kuritegu lõpule viimata. Neil juhtudel tuleb arvestada seda, et isik, kes ise vahetult hoiab ära kuriteo toimepanemise, näitab üles suuremat aktiivsust võitluses kuritegevusega kui seda nõuab temalt kriminaalseadus ning seepärast ei ole õige teda karistada mitteteatamise eest. Ainult teatud erandjuhtudel, kui ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamine ning kuriteo lõpuleviimise ärahoidmine oli tingitud üksnes kurjategijate vastutusest ärahoidmise kaalutlustest, võib isik vastutada ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamise eest. Seega ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost tuleb teatada üldreeglina võimuorganitele, kelle ülesandeks on pidada võitlust kuritegevusega. Ettevalmistatavast kuriteost teatamine mõnele teisele organile või ametiisikule vabastab isiku vastutusest mitteteatamise eest ainult nendel juhtudel, kui vastavatele võimuorganitele teatamine oli antud juhul ebaotstarbekohane kuriteo lõpuleviimise ärahoidmiseks.

Isik, kes kahjuliku tagajärje ärahoidmise eesmärgil võtab ise vahetult tarvitusele abinõusid ja hoiab ära kuriteo lõpuleviimise, vabaneb vastutusest mitteteatamise eest.

Lõpetades mitteteatamise koosseisu objektiivse külje tunnuste iseloomustuse, märgime veel seda, et mitteteatamise objektiivseks küljeks on küllalt, kui puudub ükski ülalkäsitletud elementidest: 1) teatamise täielikkus; 2) teatamise õigeaegsus; 3) teatamine sellele organile või isikule, kellele teatamine vabastab isiku vastutusest mitteteatamise eest. Ainult kõigi kolme nimetatud elemendi esinemisel pole isiku käitumises mitteteatamise koosseisu objektiivse külje tunnuseid.

§ 15. Mitteteatamise subjektiivne külg

Mitteteatamine on tahtlik kuritegu. Mitteteataja peab olema kõigepealt kindlasti teadlik ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost. Seaduseandja, nõudes mitteteataja vastutusele võtmiseks kuriteost kindlasti teadaolemist, peab siinjuures silmas nii nende allikate kvaliteetsust, mille kaudu isik saab teada kuriteost kui objektiivses tegelikkuses aset leidnud sündmusest, kui ka selle teadlikkuse enda mahtu ja iseloomu.

Teoorias ja kohtupraktikas on õigesti asutud seisukohale, et kui mitteteataja saigi teada ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost, kuid kahtles mingisugustel asjaoludel selle tõele vastavuses, ehkki tegelikult see kahtlus osutus alusetuks, siis ta ei vastuta mitteteatamise eest. Nimetatud seisukoht leidis väljendust otseselt NSV Liidu Ülemkohtu Raudteekollegiumi 2. veebruari 1949. a. määruses Lapikovi jt. asjas.⁸³

Ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost kindlasti teadaolemiseks on vaja, et isik oleks teadlik sellistest asjaoludest, mis moodustavad antud kuriteo koosseisu tunnused. Ettevalmistatava või toimepandud kuriteo tunnused määravad kindlaks need andmed, millest isik peab olema kindlasti teadlik. Kui näiteks seadus tunnistab karistatavaks ainult kvalifitseeritud sotsialistliku omandi riisumisest mitteteatamise, siis on nõutav, et mitteteataja oleks kindlasti teadlik ka nendest tunnustest, mis on spetsiifilised kvalifitseeritud sotsialistliku omandi riisumisele. Kui isik ei olnud kindlasti teadlik teise isiku kuriteo kõigist koosseisu tunnustest, siis ei ole ka alust tema kriminaalvastutusele võtmiseks sellest kuriteost mitteteatamise eest.

Dubrovinit, Suhhovit, Loginovi ja Skakumit süüdistati selles, et nemad eelneval kokkuleppel, olles varustatud külmrelvaga, tungisid öösel kallale purjus kodanik Poluškole, löid viimase pikali ning röövistasid temalt 125 rbl. Malašinat süüdistati röövimisest mitteteatajana, sest tema oli röövimise juures ja vaatas seda pealt. Võimuorganite kohale ilmumisel püüdis Malašina põgeneda sündmuspaigalt, kuid peeti kinni.

NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukollegium asus seisukohale, et Malašina käitumises ei ole röövimisest osavõttu, sest pole tõendatud tema seos Dubrovini jt. kurjategijatega. Samuti asus kollegium seisukohale, et Malašina vastutusele võtmiseks röövimisest mitteteatamise eest ei ole alust, kuigi seda taotleti NSV Liidu peaprokuröri protestis. Kollegium märkis, et „protestis ei ole siiski näidatud, milliste tõenditega on leidnud kinnitamist, et Malašina oli teadlik Dubrovini, Loginovi, Suhhovi ja Skakumi kavatsusest panna toime kallaletung Poluškole röövi-

⁸³ Vt. «Судебная практика Верховного суда СССР», 1949, № 5, lk. 19.

mise eesmärgil.”⁸⁴ Järelikult, kolleegium asus seisukohale, et Malašina ei olnud kindlasti teadlik sellest, et Poluškole tungiti kallale just röövimise eesmärgil ning seepärast ei saa teda karistada ka röövimisest mitteteatamise eest.

Esitatud kaasus on huvitav ka sellepärast, et ta näitab, kuivõrd ebaõige on hinnata kindlasti teadaolemist ainult selle allika kvaliteetsuse seisukohalt. Antud juhul ei olnud mingit kahtlust Malašina poolt röövimise teadasaamise allika kvaliteetsuses. Malašina oli ise toimuva kuriteo vahetuks pealtnägijaks ning kuriteost teadasaamine ei baseerunud mingil oletusel või kuulujutul. Samuti oli Malašina kindlasti teadlik sellest, et kodanik Dubrovin jt. tungisid kallale kannatanule ja peksid teda. Malašinal puudus aga teadmine Dubrovini jt. kuriteo koosseisu kõigist tunnustest, eelkõige aga subjektiivse külje tunnustest ning sellepärast ei sisaldanud tema tegevusetus mitteteatamise koosseisu.

Edasi on mitteteatamise koosseisuks subjektiivsest küljest vajalik, et süüdlane oleks teadlik sellest, et tema ei teata vastavatele organitele teise isiku poolt ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost. Kui isik jätab ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost vastavatele organitele teatamata ettevaatamatuse tõttu, siis puudub tema tegevusetuses mitteteatamise subjektiivne külg ning järelikult ka mitteteatamise koosseis.

Seega mitteteatamise koosseisuks on subjektiivsest küljest vajalik, et isik oleks 1) kindlasti teadlik teise isiku poolt ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost, 2) teadlik sellest, et tema jätab sellest kuriteost teatamata vastavatele organitele.

§ 16. Lõppjäreldusi

Kõigest eespool käsitletust järeldub, et mitteteatamise probleemi õigeks lahendamiseks kriminaalseadusandluses tuleb silmas pida järgmisi asjaolusid:

1. Mitteteatamise ühiskonnaohtlikkuse ja selle astme määrab peamiselt selle kuriteo ühiskonnaohtlikkus, millest ei teatata.

2. Ühiskonnaohtlikkuse astmelt tuleb eristada a) ettevalmistatavast ja b) toimepandud kuriteost mitteteatamist. Esimene mitteteatamise liik võib esineda kõigi nende kuritegude puhul, mille toimepanemine läbib ettevalmistuse ja katse staadiumid, teine liik aga kõigi kuritegude puhul. Kuriteole vajaliku ühiskonnaohtlikkuse omandab mitteteatamine siiski ainult kõige ühiskonnaohtlikumate kuritegude puhul.

Mitteteatamine tuleks uues kriminaalkodeksis lahendada järgmistel printsiipidel:

⁸⁴ Vt. NSV Liidu Ülemkohtu Kriminaalasjade Kohtukolleegiumi 3. novembri 1953. a. määrust Dubrovini jt. asjas („Судебная практика Верховного суда СССР”, 1955, № 1, lk. 6).

1. Üldosas peaks olema paragrahv, milles öeldakse, et ettevalmistatavast või toimepandud kuriteost mitteteatamine on karistatav ainult KrK eriosas spetsiaalselt ettenähtud juhtudel.

Vastutust mitteteatamise eest reguleerivad normid tuleks paigutada kriminaalkodeksi eriosa nendesse peatükkidesse, kus on ettenähtud ka kuriteod, millest ei teatata.

2. Ettevalmistatavast kuriteost mitteteatamise koosseis tuleks eraldada toimepandud kuriteost mitteteatamise koosseisust. Kuritegude ring, mille ettevalmistamisest mitteteatamine on karistatav, peaks olema märksa avaram kui kuritegude ring, mille toimepanemisest mitteteatamine on karistatav.

Võrreldes kehtiva kriminaalseadusandlusega on otstarbekohane laiendada kuritegude ringi, mille ettevalmistamisest mitteteatamine on karistatav. Seda tuleks tingimata teha eriti seoses selliste ohtlike isikuvastaste kuritegudega, nagu tapmine ja vägistamine.

ПРИКОСНОВЕННОСТЬ К ПРЕСТУПЛЕНИЮ ПО СОВЕТСКОМУ УГОЛОВНОМУ ПРАВУ

Резюме

Предлагаемая работа представляет собой сводку материала кандидатской диссертации аспиранта Э. Раал на тему «Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву», выполненной при кафедре уголовного права и процесса Тартуского государственного университета под руководством профессора Х. Кадари.

Прикосновенность к преступлению — один из весьма сложных институтов уголовного права, который, однако, до сих пор еще недостаточно разработан нашей теорией. Но, как показывает практика судебных и следственных органов, теоретическая разработка института прикосновенности к преступлению имеет важное значение с точки зрения обеспечения социалистической законности и эффективной борьбы с преступностью.

В настоящей работе рассматриваются следующие вопросы: 1) понятие прикосновенности к преступлению и его отличие от понятия соучастия, 2) общие признаки состава прикосновенности к преступлению и 3) виды прикосновенности к преступлению и их составы в советском уголовном праве.

В результате критического анализа и обобщения действующего законодательства, как и практики судебных и следственных органов в работе сделана попытка найти такое решение указанных вопросов, которое отвечало бы задаче укрепления социалистической законности и эффективно содействовало бы борьбе за ликвидацию преступности.

Для обеспечения социалистической законности в борьбе с преступностью большое значение имеет точное определение состава преступлений в советском уголовном законе. Поскольку наличие состава преступления является основанием уголовной ответственности, то и при исследовании института прикосновенности к преступлению следует исходить из учения о составе преступления.

Исходя из действующего уголовного законодательства и предусмотренных в нем составов преступлений, автор приходит к выводу, что соучастие в преступлении не является единственным преступным деянием, предполагающим преступное действие или без-

действие другого лица. Прикосновенность к преступлению также предполагает преступное действие или бездействие другого лица, хотя в качестве прикосновенности к преступлению неправильно рассматривать все преступные деяния, которые, не будучи соучастием в преступлении, предполагают совершение какого-либо преступного деяния другим лицом. Понятие прикосновенности к преступлению охватывает только такие совершенные в связи с преступлением другого лица деяния, которые не представляют собой соучастия в этом преступлении и при оценке общественной опасности которых законодатель придает решающее значение совершаемому или совершенному другим лицом преступлению. В качестве таких деяний согласно действующему уголовному законодательству следует рассматривать укрывательство и недоносительство.

В работе показано, что укрывательство как действие, которое не находится в причинной связи с совершением преступления, нельзя рассматривать как соучастие в преступлении. Общим признаком укрывательства и соучастия в преступлении является совершение определенных активных действий, тогда как разграничивающим их признаком следует считать наличие или отсутствие причинной связи между этими действиями и совершенным преступлением: действие соучастника преступления всегда находится в причинной связи с преступлением, совершенным исполнителем, между тем действие укрывателя всегда имеет место после совершения преступления и причинно не обуславливает совершения данного преступления, хотя само обусловлено последним.

Недоносительство является всегда конкретным бездействием лица. Соучастие в преступлении представляет собой, напротив, совершение определенных действий, находящихся в причинной связи с преступлением, совершенным исполнителем. Следовательно, недоносительство следует различать от соучастия в преступлении прежде всего в зависимости от того, в чем выражается деяние лица. В качестве соучастия в преступлении должны рассматриваться такие деяния, которые выражаются в совершении определенных действий, находящихся в причинной связи с совершением преступления. В качестве же недоносительства следует рассматривать такие деяния лица, которые выражаются в определенном бездействии, которое может быть или не быть в причинной связи с совершением преступления.

Исходя из действующего уголовного законодательства, автор работы приходит к заключению, что в качестве прикосновенности к преступлению в советском уголовном праве рассматривается такое умышленное действие или бездействие лица, общественно-опасный характер которого вытекает, в первую очередь, из связи этого действия или бездействия с преступлением другого лица, причем, однако, деяние прикосновенного к преступлению лица либо не должно выражаться в форме действия, либо не должно

находиться в причинной связи с преступлением другого лица, либо должны отсутствовать оба эти признака.

Во второй главе работы рассматриваются общие признаки состава прикосновенности к преступлению. Автор обосновывает положение, что опасность прикосновенности к преступлению заключается прежде всего в том, что деяния прикосновенных к преступлению лиц затрудняют борьбу социалистического государства с преступностью. Поскольку Советское государство осуществляет борьбу за ликвидацию преступности различными средствами, то было бы явно односторонним рассматривать в качестве объекта прикосновенности к преступлению лишь интересы социалистического правосудия. В работе отвергается и та точка зрения, согласно которой объектом прикосновенности к преступлению является всегда и только непосредственный объект того преступления, по поводу которого имеет место конкретное действие или бездействие прикосновенного к преступлению лица.

Объективная сторона прикосновенности к преступлению характеризуется наличием соответствующего определенным признакам внешнего акта поведения, который препятствует или может препятствовать борьбе Советского государства за ликвидацию преступности. Для оконченного состава прикосновенности к преступлению необходимо с объективной стороны лишь совершение отвечающих предусмотренным в уголовных законах признакам деяний как таковых, независимо от того, наносят ли фактически эти деяния вред борьбе государства с определенными преступлениями, или же налицо одна только возможность нанесения вреда этой борьбе.

Необходимым признаком объективной стороны прикосновенности к преступлению не является и наличие причинной связи между действием или бездействием прикосновенного к преступлению лица и сокрытием своего преступления самим преступником. Действие или бездействие прикосновенного к преступлению лица, правда, предполагает с объективной стороны совершение определенных преступных деяний другим лицом, но не обязательно их сокрытие последним.

Действие или бездействие прикосновенного к преступлению лица предполагают наличие определенного преступного деяния другого лица. Этим признаком прикосновенности обуславливаются и некоторые особенности ее субъективной стороны. Для привлечения к ответственности прикосновенных к преступлению лиц требуется, чтобы им были известны конкретные обстоятельства совершаемого или совершенного другим лицом преступления. Это требование непосредственно вытекает из действующего уголовного законодательства и находит подтверждение в практике Верховного Суда СССР. Под осведомленностью о конкретных обстоятельствах состава данного преступления.

В содержание умысла прикосновенного к преступлению лица

входит, далее, сознание того, что своим действием оно скрывает преступника или преступление, или же своим бездействием оставляет органы власти в неведении о готовящемся или совершенном преступлении.

Не обязательно, чтобы прикосновенные к преступлению лица были осведомлены о характере тех деяний и намерений лиц, совершивших преступление, которые направлены к сокрытию преступления. В работе выражена та точка зрения, что прикосновенность к преступлению, в отличие от соучастия в преступлении, не требует с субъективной стороны взаимной осведомленности прикосновенных к преступлению лиц и лиц, совершивших преступление. Последние могут сами и не быть осведомлены об общественно-опасных действиях или бездействии лиц, прикосновенных к их преступлению.

Третья глава работы посвящена рассмотрению видов прикосновенности к преступлению в советском уголовном праве.

1. Опасность укрывательства состоит главным образом в том, что оно препятствует борьбе Советского государства с преступностью. До тех пор, пока еще существуют лица, укрывающие преступников или совершенные ими преступления, преступники могут заранее рассчитывать на то, что их преступления, возможно, не будут раскрыты. Такое соображение само по себе поощряет менее сознательных людей к совершению преступлений.

При установлении объективной стороны укрывательства автор исходит из того, что статья общей части УК, предусматривающая укрывательство, не подлежит расширительному толкованию. На основе анализа советского уголовного законодательства и судебной практики автор приходит к заключению, что в качестве укрывательства следует рассматривать только такие действия лица, которые представляют собой укрывательство в прямом смысле этого слова, т. е. сокрытие самого преступника, изменение его внешнего вида, уничтожение вещественных доказательств и т. д.

В действующих уголовных кодексах союзных республик предусматриваются две формы укрывательства: укрывательство преступника и укрывательство следов преступления. Автор показывает в работе, что такой перечень форм укрывательства в законе следует признать неточным. В теории уголовного права укрывательством преступления признается укрывательство: а) орудий преступления, б) следов преступления и в) добытого путем преступления. Автор показывает, что и такой перечень неприемлем, и приходит к выводу, что в уголовном законодательстве следовало бы ограничиться указанием лишь двух основных форм укрывательства: а) укрывательство преступника и б) укрывательство преступления.

Для состава укрывательства с субъективной стороны необходимо, чтобы лицо действовало умышленно. Предви-

дение как элемент умысла должно в данном случае содержать, во-первых, осведомленность лица о том, что своим действием оно укрывает преступника или его преступление, и, во-вторых, осведомленность лица о том, какого вида преступление оно укрывает. Если действия лица лишь объективно содействуют укрывательству преступления другого лица, и лицо не осведомлено о том, что своим действием оно укрывает преступника или его преступление, то в таком случае отсутствует субъективная сторона укрывательства, а следовательно и его состав.

Вопрос об укрывательстве в будущем законодательстве следовало бы разрешить на основании следующих принципов:

1. В общую часть УК следовало бы включить статью, дающую определение укрывательства, которое могло бы быть следующим: «Укрывательством признается сокрытие преступления или преступника с целью воспрепятствовать раскрытию преступления или для избежания виновным в преступлении предусмотренного в законе наказания».

Далее в общей части УК следовало бы установить, что заранее не обещанное укрывательство наказуемо лишь в случаях, специально предусмотренных в особенной части кодекса.

В общей части УК следовало бы также указать на то, что заранее обещанное укрывательство является пособничеством и влечет за собой уголовную ответственность согласно правилам, предусматривающим соучастие в преступлении.

2. Статьи, предусматривающие укрывательство, следовало бы поместить в тех же главах особенной части УК, где предусматриваются те преступления, укрывательство которых признается преступным.

3. Максимальная мера наказания, предусматриваемая в законе за укрывательство преступления, не должна превосходить максимальной меры санкции, предусмотренной за укрываемое преступление.

II. Под недоносительством в советском уголовном праве понимается несообщение соответствующим органам власти о достоверно известном готовящемся или совершенном преступлении.

Рассматривая вопрос об объекте недоносительства о готовящемся или совершенном преступлении, автор показывает, что различная общественная опасность отдельных видов недоносительства обусловлена в основном тем, что недонесение о готовящемся преступлении не только вредит борьбе Советского государства с преступностью, но и направлено против тех же конкретных интересов, против которых направлено готовящееся преступление.

С объективной стороны недоносительство выражается в несообщении соответствующим органам о готовящемся или совершенном преступлении.

Лицо должно всегда сообщать соответствующим органам о

преступлении в полном объеме, т. е. все известные ему данные, относящиеся к факту совершения преступления, к личности преступника и в соответствующих случаях к предметам, добытым преступным путем. Сообщение о преступлении должно быть сделано в такой форме, чтобы его содержание было понятно соответствующим органам.

Лицо должно сообщать о готовящемся или совершенном преступлении не только в полном объеме, но и своевременно. Автор работы не согласен с высказанной в теории советского уголовного права точкой зрения, что о готовящемся преступлении следует всегда сообщать до его доведения до конца, ибо она противоречит смыслу уголовных законов, предусматривающих недоносительство, и может фактически привести к объективной ответственности недоносителей. Как о готовящемся, так и о совершенном преступлении необходимо сообщать при первой возможности по получении сведений о нем.

Анализ судебной практики показывает, что с точки зрения состава недоносительства важное значение имеет решение вопроса о том, кому следует сообщать о преступлении. Автор работы полагает, что о готовящемся или совершенном преступлении следует сообщать, как правило, тем органам власти, непосредственной задачей которых является борьба с преступностью. Сообщение о готовящемся преступлении какому-либо другому органу или должностному лицу освобождает лицо от ответственности за недоносительство только в том случае, если своевременное сообщение соответствующим органам было невозможно или в данном случае нецелесообразно в интересах предотвращения преступления.

Недоносительство является умышленным преступлением. Недоноситель должен быть достоверно осведомлен о готовящемся или совершенном преступлении. В работе рассматривается понятие «достоверности», причем автор приходит к выводу, что это понятие имеет в виду не только качество источников, но также объем и характер осведомленности. Для состава недоносительства необходима также осведомленность лица о том, что оно не сообщает соответствующим органам о готовящемся или совершенном преступлении.

Вопрос о недоносительстве в будущем уголовном кодексе следовало бы разрешить, исходя из следующих принципов:

1. В общую часть УК следовало бы включить статью, предусматривающую, что недоносительство о готовящемся или совершенном преступлении является наказуемым лишь в случаях, специально указанных в особенной части УК.

Статьи, предусматривающие недоносительство, следовало бы поместить в тех главах особенной части УК, где предусмотрены преступления, о которых не сообщается.

2. Следовало бы отличать составы недоносительства о готовя-

щемся преступлении от составов доносительства о совершенном преступлении. Круг преступлений, недонесение о приготовлении которых является наказуемым, очевидно должен быть значительно шире, чем круг преступлений, недонесение о совершении которых является наказуемым.

По сравнению с действующим законодательством было бы целесообразно расширить круг тех преступлений, недонесение о приготовлении которых наказуемо. Это представляется необходимым особенно в отношении некоторых преступлений против личности, а именно убийства и изнасилования.

Э. Раал

ПРИКОСНОВЕННОСТЬ К ПРЕСТУПЛЕНИЮ
ПО СОВЕТСКОМУ УГОЛОВНОМУ ПРАВУ

(на эстонском языке)

Vastutav toimetaja H. Kadari
Korrektorid E. Vääri ja A. Pravdin

Ladumisele antud 17. XII 1956. Trükkimisele antud 25. I 1957. Paber 60×92. Trükipoognaid 4.
Arvutuspoognaid 4,13. Trükitarv 500. MB-01156. Tellimise nr. 3685.

Hans Heidemanni nim. trükkikoda, Tartu, Vallikraavi 4.

Hind 2 rbl.